

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

ZDRAVOTNĚ SOCIÁLNÍ FAKULTA

Vliv zásahů s tragickými následky na psychiku hasičů – Nažidla

Bakalářská práce

Jméno autora: Jiří Žižka

Jméno vedoucího práce: Mgr. Monika Měrotská

12.5.2008

ABSTRAKT

V teoretické části popisuji Integrovaný záchranný systém v České republice, jeho funkci, základní složky a fungování krizových štábů. Dále jsem zaměřil pozornost na osobnost hasiče - záchranáře a její determinanty, které jsou předpokladem pro dobrý výkon záchranářské práce. V další části popisuji historii, hlavní úkoly a metody práce psychologické služby Hasičského záchranného sboru České republiky zřízené za účelem psychologické profesní přípravy hasičů a pro případ poskytnutí posttraumatické péče pro hasiče, jejich rodinné příslušníky i pro veřejnost.

Praktická část bakalářské práce je uvedena kapitolou o faktorech snižujících pracovní a odborný potenciál hasiče. Pokračuji stručným popisem tragické dopravní nehody patrového autobusu u Nažidel na Českokrumlovsku. Nehoda se stala 8. března 2003 a zahynulo při ní celkem 20 osob. Pro výzkum jsem zvolil kvalitativní metodu – metodu polořízených rozhovorů, které jsem dále analyzoval. Celkem sedmi hasičům, kteří se zásahu u dopravní nehody u Nažidel zúčastnili, jsem položil devatenáct otázek. Analýzou jejich odpovědí jsem ověřoval tři předem stanovené hypotézy.

Z analýzy vyplynulo následující: obrovská tragédie zanechala velké stopy ve vědomí zúčastněných osob bezprostředně i dlouhodobě po nešťastné události. Následná nesystematická psychologická péče, která byla účastníkům záchranné akce poskytnuta, se s odstupem několika let projevuje jako málo účinná. Neštěstí u Nažidel se všemi souvisejícími událostmi umožnilo zformulovat závěr o nezbytnosti psychologické přípravy hasičů jako organické součásti jejich pravidelného výcviku.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Vliv zásahů s tragickými následky na psychiku hasičů – Nažidla“ vypracoval samostatně a použil jen pramenů, které cituji a uvádím v příložené bibliografii. Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce a to v nezkrácené podobě – v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Zdravotně sociální fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

V Českých Budějovicích .....

vypracoval .....

podpis studenta

Poděkování

Touto cestou bych chtěl poděkovat Mgr. Monice Měrotské za cenné rady, které mi poskytla během psaní mé bakalářské práce.

OBSAH

Úvod.....	7
1. Současný stav.....	8
1.1 Integrovaný záchranný systém.....	8
1.1.1 Funkce Integrovaného záchranného systému.....	8
1.1.2 Základní složky Integrovaného záchranného systému.....	9
1.1.2.1 Krizové štáby a Integrovaný záchranný systém.....	10
1.1.2.2 Organizace jednotek požární ochrany.....	12
1.1.3 Hasičský záchranný sbor České republiky.....	13
1.1.4 Sdružení hasičů Čech, Moravy a Slezska.....	16
1.1.5 Policie České republiky.....	18
1.1.6 Zdravotnická záchranná služba.....	18
1.2 Osobnost hasiče – záchranáře.....	19
1.2.1 Určující prvky osobnosti.....	19
1.2.2 Charakterová výstavba osobnosti hasiče.....	20
1.2.2.1 Temperamentový základ osobnosti hasiče.....	22
1.2.2.2 Intelektový potenciál, vlohy a schopnosti.....	22
1.2.3 Ostatní interaktivní determinanty osobnosti ovlivňující spolehlivost výkonu hasiče	24
1.2.3.1 Potřeby.....	24
1.2.3.2 Motivace – motivy.....	25
1.2.3.3 Hodnoty a ideály – postoje.....	25
1.2.3.4 Vůle a volní jednání.....	26
1.2.3.5 Výkonnostní determinanty ovlivňující spolehlivost výkonu hasiče.....	27
1.2.3.6 Koncentrace pozornosti a psychomotorické tempo zpracování informace.....	27
1.2.3.7 Rozhodovací procesy – tempo a kvalita.....	28
1.3 Psychologická služba Hasičského záchranného sboru České republiky.....	29
1.3.1 Historie Psychologické služby Hasičského záchranného sboru České republiky.....	29
1.3.2 Hlavní úkoly Psychologické služby Hasičského záchranného sboru České republiky.....	31

1.3.3 Metody užívané Psychologickou službou Hasičského záchranného sboru České republiky.....	33
2. Cíle práce.....	36
2.1 Faktory snižující pracovní a odborný potenciál hasiče.....	36
2.1.1 Zátěž.....	36
2.1.2 Další stresující zážitky mající vliv na psychiku hasičů.....	39
2.2. Nehoda autobusu u Nažidel.....	43
2.2.1 Stručný popis nehody u Nažidel – výtah z nepublikované úřední zprávy.....	43
3. Metodika.....	48
3.1 Metodika výzkumu.....	48
3.2 Seznam otázek použitých při řízeném rozhovoru s konkrétními záchranáři.....	49
3.3 Pracovní postup.....	50
3.4 Stanovení hypotéz dopadu neštěstí u Nažidel na psychiku členů záchranného týmu...	51
4. Výsledky.....	51
4.1 Verifikace stanovených hypotéz.....	51
5. Předpokládané využití v praxi.....	82
5.1 Závěry z verifikace hypotéz – využití v praxi.....	82
6. Praktické poznatky využitelné v praxi Hasičského záchranného sboru České republiky.....	85
6.1 Praktické využití psychologické služby.....	85
6.2 Ekonomické dopady nedostatečně fungující Psychologické služby Hasičského záchranného sboru České republiky a řádně činný Integrovaný záchranný systém....	86
6.3 Pět let po havárii u Nažidel.....	88
7. Diskuse.....	89
8. Závěr.....	94
9. Klíčová slova.....	95
10. Základní odborná literatura.....	96

ÚVOD

Od útlého věku jsem dobrovolným hasičem a v současné době pracuji pro Krajské sdružení hasičů Čech, Moravy a Slezska v Českých Budějovicích. Problematika hasičů, jak dobrovolných tak profesionálních, je mi tedy důvěrně známá. Sám jsem se několikrát zúčastnil zásahu hasičů v terénu, tudíž vím, jak mohou zásahy u tragických nehod poznamenat psychiku záchranářů a jaké je to se s těmito „prožitky“ vyrovnat.

Ve své bakalářské práci se zaměřím na fungování Integrovaného záchranného systému v České republice, jeho funkci, základní složky, především pak na jednotky požární ochrany. Podrobněji se zde budu věnovat struktuře a činnosti Hasičského záchranného sboru České republiky a Sdružení hasičů Čech, Moravy a Slezska. Členové těchto složek jsou významně zatíženi zásahy u různých druhů tragických nehod a jejich následků. Osobnost hasiče - záchranáře a jeho psychická rovnováha jsou určující pro spolehlivost výkonu jeho práce, jsou však vystavovány extrémním tlakům a zkouškám. Proto se v dalších kapitolách budu věnovat determinantám osobnosti hasiče, jako je jeho temperament, intelekt, ale také motivace, hodnoty a ideály či volní vlastnosti. Podle mého názoru je psychologická příprava a posttraumatická péče velice důležitou součástí profesního výcviku hasiče – záchranáře, budu tedy popisovat hlavní úkoly a metody práce Psychologické služby Hasičského záchranného sboru České republiky, která byla za tímto účelem založena.

Dopravní nehoda, která se stala 8. března 2003 u Nažidel, při níž zahynulo 20 osob, na mne extrémně zapůsobila. Jelikož osobně znám většinu hasičů, kteří u této nehody zasahovali, a vím, jak je tato událost „zasáhla“ a jak dlouhodobě ovlivnila jejich psychiku, rozhodl jsem se v praktické části své bakalářské práce podrobněji prozkoumat vliv zátěží ze zásahů u tragických nehod, a to formou ověřování hypotéz, které jsem stanovil z teoretických znalostí a také z osobních zkušeností. Toto budu ověřovat formou kvalitativního výzkumu – polořízenými rozhovory se zasahujícími hasiči.

1. Současný stav

1.1 Integrovaný záchranný systém

1.1.1 Funkce Integrovaného záchranného systému

Integrovaný záchranný systém (dále jen IZS) vznikl pro potřebu koordinace záchranných a likvidačních prací při mimořádných událostech. Mimořádnou událostí se rozumí škodlivé působení sil a jevů vyvolaných činnostmi člověka, přírodními vlivy a také havárie, které ohrožují život, zdraví, majetek nebo životní prostředí a vyžadují provedení záchranných a likvidačních prací. Nutno si ujasnit, že IZS není institucí. Je to systém pro zajištění vnitřní bezpečnosti státu. Jeho existencí je naplněno ústavní právo občana na pomoc při ohrožení zdraví nebo života.

IZS se u nás buduje od roku 1993, kdy bylo usnesením vlády č. 246/1993 schváleno jeho 13 zásad. Základním právním předpisem pro IZS je nyní zákon č. 239/2000 Sb., o integrovaném záchranném systému a ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o IZS“). Nelze pominout také skutečnost, že zákonem o IZS se upravuje také problematika ochrany obyvatelstva na úrovni státní správy a samosprávy, fyzických osob, právnických osob a podnikajících fyzických osob, kdy je naprosto nezbytné organizovat společnou činnost všech, kdo mohou svými silami a prostředky, kompetencemi pomoci.

Vznik IZS vychází z potřeby každodenní činnosti záchranářů (zvláště při složitých haváriích, nehodách a živelních pohromách) organizovat činnost všech, kdož mohou přispět k záchraně osob, zvířat, majetku nebo životního prostředí. Je to celistvý systém spolupráce a koordinace složek, orgánů státní správy a samosprávy, fyzických a právnických osob při společné realizaci záchranných a likvidačních prací tak, aby se každý včas a řádně dočkal potřebné pomoci. Právě úkol pomoci všem je často při stresujících situacích mimořádných událostí velice nesnadnou záležitostí.

1.1.2 Základní složky Integrovaného záchranného systému

Základními složkami IZS podle § 4 odst. 1) zákona o IZS jsou:

- Hasičský záchranný sbor ČR
- jednotky požární ochrany, zařazené do plošného pokrytí kraje
- Policie ČR
- zdravotnická záchranná služba

Jedná se o složky, které jsou schopny rychle a nepřetržitě zasahovat a mají celoplošnou působnost na území celé České republiky. Je obvyklé, že IZS využívá i ostatní složky IZS podle § 4 odst. 2 zákona o IZS. Tyto složky jsou vyčleněné síly a prostředky ozbrojených sil, ostatní ozbrojené bezpečnostní sbory, ostatní záchranné sbory, orgány ochrany veřejného zdraví, havarijní, pohotovostní, odborné a jiné služby, zařízení civilní ochrany, neziskové organizace a sdružení občanů, která lze využít k záchranným a likvidačním pracím. Ostatní složky IZS poskytují při záchranných a likvidačních pracích plánovanou pomoc na vyžádání.

V době krizových stavů se stávají ostatními složkami IZS také odborná zdravotnická zařízení na úrovni fakultních nemocnic pro poskytování specializované péče. Pro přehlednost a zejména plnou funkčnost jednotlivých složek IZS je ze zákona sestaven poplachový plán IZS kraje, ve kterém jsou podrobně evidovány jednotlivé složky, způsob jejich aktivace pro případ povolání k mimořádné události a doba uvedení složky IZS do akceschopnosti zasáhnout. Kompetenci zařazovat do poplachového plánu IZS kraje má hasičský záchranný sbor kraje (dále jen „HZS kraje“) na základě uzavřené dohody s příslušnou složkou IZS podle zákona o IZS. Poplachový plán IZS je vydáván nařízením kraje. Jedním z hlavních úkolů IZS je řízení záchranných a likvidačních prací, které se odehrává ve třech následujících úrovních.

Taktická úroveň se realizuje přímo na místě zásahu. Zde za záchranné a likvidační práce odpovídá velitel zásahu, kterým je, pokud zvláštní zákon nestanoví jinak, hasič - velitel jednotky požární ochrany, který řídí provádění záchranných a likvidačních prací

a koordinuje činnost složek IZS na místě zásahu. Velitel zásahu má značné pravomoci a může si dokonce zřídit svůj výkonný orgán - štáb velitele zásahu. Velitel zásahu má ze zákona o IZS pravomoc: vyžádat osobní a věcnou pomoc na fyzické nebo právnické osobě, požádat o odstranění stavby nebo porostu, vyhlásit evakuaci, omezit pohyb osob, jejichž přítomnost na místě zásahu není potřebná.

Operační úroveň - tzn. úroveň operačních středisek základních složek IZS, přičemž operační střediska Hasičského záchranného sboru ČR jsou současně operačními a informačními středisky IZS. Operační střediska zajišťují obsluhu linek tísňového volání (112, 150, 155, 158) a jsou pro každého občana místem, kde může přivolat pomoc v nouzi. Prostřednictvím operačních a informačních středisek IZS také hejtman kraje a starosta obce s rozšířenou působností jsou při své koordinaci záchranných a likvidačních prací povinni předávat Ministerstvu vnitra zprávy o mimořádné události a jejím průběhu a vyžadovat pomoc.

Strategická úroveň představuje přímé zapojení starosty obecního úřadu s rozšířenou působností, hejtmana kraje nebo Ministerstva vnitra do koordinace záchranných a likvidačních prací. To nastává v situaci, kdy velitel zásahu o jejich koordinaci požádá. V případě hejtmana kraje a Ministerstva vnitra stačí, když je mimořádná událost ohodnocena nejvyšším stupněm poplachu podle poplachového plánu IZS .

1.1.2.1 Krizové štáby a Integrovaný záchranný systém

Jak bylo uvedeno v popisu strategického řízení IZS, mohou hejtmani krajů a starostové obcí využívat při koordinaci záchranných a likvidačních prací krizový štáb. Je to jejich pracovní a poradní orgán, pokud budou koordinovat záchranné a likvidační práce nebo provádět krizová opatření při vyhlášeném krizovém stavu.

Krizový štáb se sice svolává při řešení mimořádné události, ale jeho členové jsou předem jmenováni z členů bezpečnostní rady, zástupců složek IZS, apod. Krizový štáb má při koordinaci záchranných a likvidačních prací v podstatě dvě následující funkce.

Zaprvé je to zajistit nepřetržitou práci, pokud to koordinace záchranných a likvidačních prací vyžaduje. To se provádí prací za pomoci stálé pracovní skupiny krizového štábu, označované zkratkou „STANO“, organizované dále do odborných skupin zaměřených na:

- spojení a komunikaci s veřejností (S);
- týlové zabezpečení nasazených sil a opatření na ochranu obyvatelstva (T);
- analýzu mimořádné situace (A);
- nasazení sil a prostředků pro záchranné a likvidační práce (N);
- ochranu obyvatelstva, včetně humanitární pomoci (O).

Zadruhé zabezpečit na svém zasedání projednání důležitých postupů na úrovni strategického řízení při mimořádné události a navrhnout hejtmanovi kraje nebo starostovi obce s rozšířenou působností postup. Zasedání krizového štábu se obvykle nezúčastňují členové ze stálé pracovní skupiny, ale pouze její vedoucí, dále i členové bezpečnostní rady, tajemník bezpečnostní rady a vedoucí složek IZS, popřípadě další osoby, které určí vedoucí krizového štábu (hejtman kraje, starosta obce s rozšířenou působností). Pro podporu zasedání krizového štábu může sloužit tzv. sekretariát, vytvořený zpravidla z oddělení nebo odboru, zabývajícího se bezpečností na příslušném krajském nebo obecním úřadě. Počet a dobu zasedání krizového štábu volí jeho vedoucí podle potřeby. Jde také o to, aby se vedoucí složek nebo jiných orgánů mohli věnovat svým úkolům při záchranných a likvidačních pracích a nepřetržitě nezasedali v krizovém štábu.

Činnost krizových štábů je podrobně popsána a vydána ve Věstníku vlády pro orgány krajů, okresní úřady a orgány obcí č. 9/2001. Tímto věstníkem vstupuje v platnost směrnice Ministerstva vnitra č.j. PO-4536/IZS-2001, kterou se stanoví organizační uspořádání krizového štábu kraje, okresu a obce, jeho uvedení do pohotovosti, vedení dokumentace, a metodický pokyn Ministerstva vnitra č.j. PO-4537/IZS-2001, kterým se stanoví některé podrobnosti a doporučení k metodice práce,

přípravě členů a místům zasedání krizového štábu kraje, okresu a obce. Popisovaná spolupráce HZS kraje s krajským úřadem, obcemi s rozšířenou působností, obcemi s hejtmany a starosty obcí se odráží ve struktuře IZS.

1.1.2.2 Organizace jednotek požární ochrany

Na všech třech úrovních řízení záchranných a likvidačních prací se podílejí jednotky požární ochrany. Uvádím zde proto jejich charakteristiku a základní kategorie.

Jednotkou požární ochrany se rozumí organizovaný systém tvořený odborně vyškolenými osobami, požární technikou a věcnými prostředky požární ochrany. Základním posláním jednotek PO je chránit životy a zdraví obyvatel a majetek před požáry a poskytovat účinnou pomoc při mimořádných událostech, které ohrožují život a zdraví obyvatel, majetek nebo životní prostředí a které vyžadují provedení záchranných, resp. likvidačních prací. Jednotky PO působí buď v organizačním řízení, nebo v operačním řízení. Organizačním řízením se rozumí činnost k dosažení stálé organizační, technické a odborné způsobilosti sil a prostředků požární ochrany k plnění úkolů jednotek PO. Tímto se rozumí činnost související s udržováním a zvyšováním odborné a fyzické způsobilosti hasičů, údržbou požární techniky a dalších prostředků požární ochrany. Operačním řízením se rozumí činnost od přijetí zprávy o vzniku požáru nebo jiné mimořádné události až po návrat sil a prostředků na místo stálé dislokace. Do těchto činností se zahrnuje výjezd jednotky PO, jízda na místo zásahu, provádění záchranných, resp. likvidačních prací, apod. Dle zřizovatele jednotky PO a vztahu osob vykonávajících činnost v těchto jednotkách, ke zřizovateli jednotky PO se jednotky PO dělí na:

- jednotky hasičského záchranného sboru kraje, které jsou součástí hasičských záchranných sborů krajů a jsou zřizovány státem. V těchto jednotkách vykonávají činnost příslušníci HZS kraje jako své povolání ve služebním poměru:

- jednotky sborů dobrovolných hasičů obce, které zřizuje obec, resp. město, a činnost v těchto jednotkách vykonávají členové jednotek SDH obce na základě dobrovolnosti;
- jednotky hasičského záchranného sboru podniku, zřizované právnickými osobami nebo podnikajícími fyzickými osobami, které provozují činnosti se zvýšeným nebo s vysokým požárním nebezpečením. Činnost v těchto jednotkách vykonávají zaměstnanci právnických nebo podnikajících fyzických osob jako své povolání v pracovním poměru;
- jednotky sborů dobrovolných hasičů podniku, zřizované právnickými osobami nebo podnikajícími fyzickými osobami, které provozují činnosti se zvýšeným nebo s vysokým požárním nebezpečím a činnost v těchto jednotkách vykonávají zaměstnanci právnických nebo podnikajících fyzických osob na základě dobrovolnosti.

1.1.3 Hasičský záchranný sbor

Hasičský záchranný sbor má dlouhou historii při ochraně zdraví a majetku občanů. Při neštěstích, zvláště požárech, kdy ve městech převládala stavení ze dřeva, neshořelo pouze jediné stavení, ale mnohdy lehly popelem celé ulice či celá města. S růstem měst vznikala řemesla a jejich cechy. Řemeslníci se sdružovali do spolků, měli svá práva a povinnosti. Jedním ze základních principů byla i vzájemná pomoc při hašení požárů.

První placený hasičský sbor byl v království Českém založen v roce 1853 v Praze, první dobrovolný sbor hasičů o rok později. Zákon č. 135/1867ř.z., o právu shromažďovacím, otevřel cestu vzniku dalších sborů. Sbory se začaly sdružovat, a tak vznikla v roce 1879 Ústřední hasičská jednota Království českého. Byly svolávány sjezdy (1876 – první sjezd československého hasičstva) a v roce 1900 byla založena Hasičská pojišťovna.

Vznikem Československé republiky byl ustanoven Svaz dobrovolného hasičstva československého. Vzhledem k postavení Československa v rámci Evropy a na počest 10. výročí vzniku ČSR a 75. výročí založení pražského sboru se konal v roce 1928

v Praze pod záštitou T. G. Masaryka druhý všeslovanský sjezd, jehož součástí byl i mezinárodní hasičský kongres, který jednal o obnovení činnosti Mezinárodní hasičské rady. V Paříži pak vznikl v roce 1929 Mezinárodní technický výbor pro prevenci a hašení požárů. S trochou nadsázky lze dodat, že zde byly položeny základy mezinárodní spolupráce na evropské úrovni. V dnešní době je tedy na co navazovat. Čas ubíhal, režimy se měnily, hasičské sbory a jejich nezastupitelné místo však ve společnosti zůstávaly, měnily se jen jejich názvy, začlenění do společenských struktur či jejich uspořádání. O potřebnosti hasičských sborů žádný společenský systém nezapochyboval. Zastavme se však u přelomového roku 1997, roku nečekaně velkých záplav na Moravě. Rychlostí a rozlehlostí záplav byla celá Morava ochromena. Tyto dny prokázaly akceschopnost zejména hasičských sborů.

Prověřen staletími i posledními roky, dostal Hasičský záchranný sbor České republiky důvěru vlády a obou komor parlamentu ke koordinaci sil integrovaného záchranného systému při mimořádných situacích. S právní úpravou z roku 2000 došlo také k reorganizaci na úseku civilní ochrany. Hlavní úřad civilní ochrany byl z Ministerstva obrany začleněn do Ministerstva vnitra – generálního ředitelství HZS ČR, čímž na integrovaný záchranný systém navázala i problematika ochrany obyvatel.

Propojenost a účinnost psychosociální pomoci je závislá i na spolupráci s orgány státní správy a samosprávy, na výkladu používaných slovních spojení, na ochotě dorozumívat se společným jazykem.

Hasičský záchranný sbor (dále jen HZS) je členěn podle jednotlivých krajů. Krajské ředitelství HZS má sídlo v kraji a plní ve sféře své činnosti úkoly krajského úřadu v oblasti koordinace záchranných a likvidačních prací, které mu ukládá zákon o IZS a pomáhá ve strategickém řízení IZS hejtmanům krajů. V čele HZS kraje je ředitel HZS kraje. Součástí krajských ředitelství pro koordinaci záchranných a likvidačních prací jsou:

- odbor IZS, který řídí výkon služby v jednotkách požární ochrany v kraji, a zabývá se koordinací záchranných a likvidačních prací;

- operační a informační středisko IZS kraje.

Na Krajské ředitelství HZS navazují územní odbory HZS kraje, mající sídlo v okresním městě (zpravidla v bývalém), které je současně obcí s rozšířenou působností. Územní odbor je podřízen krajskému ředitelství HZS kraje a v jeho čele je ředitel územního odboru HZS kraje. Na stanici HZS kraje jsou dislokovány:

- jednotka HZS kraje;
- oddělení IZS, které se zabývá koordinací záchranných a likvidačních prací na území okresu;
- okresní operační a informační středisko IZS s navazujícími prostory pro koordinaci záchranných a likvidačních prací;
- prostory pro práci štábu územního odboru HZS kraje a pracovní skupiny krizového štábu obce s rozšířenou působností, ve které tento územní odbor sídlí.

Územní odbor HZS kraje řídí činnost stanic HZS kraje a je podřízen krajskému ředitelství HZS kraje. Územní odbor HZS kraje plní úkoly obcí s rozšířenou působností, které mu ukládá zákon o IZS v územním obvodu okresu přímo nebo prostřednictvím jemu podřízených stanic HZS kraje.

Do budoucna se u některých krajů počítá s určitou optimalizací počtu územních odborů HZS kraje a na území kraje s vytvořením několika sekcí HZS kraje, které by pokryly svojí působností území kraje, tzn. jedna sekce by byla pro několik okresních území.

Další strukturu HZS tvoří Stanice HZS kraje, mající sídlo v 95% obcí s rozšířenou působností a jejichž dislokace je odvozena od plošného pokrytí území kraje. Stanice je podřízena územnímu odboru HZS kraje a její činnost řídí velitel stanice. Ve stanici sídlí jednotka HZS kraje a jsou zde nejen spojové prostředky pro spojení s operačním a informačním střediskem IZS, ale i prostory pro práci stálých pracovních skupin krizového štábu obce s rozšířenou působností. Velitel stanice má za úkol připravovat a

koordinovat záchranné a likvidační práce ve správním území obce s rozšířenou působností a spolupracovat se všemi starosty obcí v uvedeném správním území, a z hlediska přípravy IZS nebo z hlediska práce s jednotkami sboru dobrovolných hasičů obcí (např. odborná příprava velitelů, strojníků apod.).

1.1.4 Sdružení hasičů Čech, Moravy a Slezska

Sdružení hasičů Čech, Moravy a Slezska (dále jen SH ČMS) tvoří další nedílnou součást Integrovaného záchranného systému. SH ČMS je občanským sdružením podle zák. č. 83/1990 Sb. SH ČMS je pokračovatelem organizací hasičstva, které dříve působily na území Čech, Moravy a Slezska a právním nástupcem Svazu požární ochrany ČSFR na území České republiky. Jako sdružení vzniklo – v souladu s Ústavou ČR a zákonem – dne 9. 4. 1991.

Cílem činnosti SH ČMS je spolupůsobit při vytváření podmínek k účinné ochraně života a zdraví občanů a majetku před požáry a při poskytování pomoci při živelních pohromách a jiných událostech, při nichž je v nebezpečí život, zdraví nebo majetek (dále jen „mimořádné události“).

K plnění cílů své činnosti SH ČMS využívá a vytváří zejména svou členskou základnu, vnitřní organizaci (orgány a organizační jednotky), své věcné (materiální, technické a finanční) zabezpečení. Dále na základě uzavřených smluv spolupracuje s obcemi a orgány státní správy, působícími na úseku požární ochrany a také s veřejností a s právníckými a fyzickými osobami.

Sdružení uhrazuje náklady své činnosti (věcné zabezpečení) ze svých příjmů, které jsou zejména tvořeny členskými příspěvky a výdělečnou činností, včetně činnosti podnikatelské a obchodní .

Činnost SH ČMS je vymezena ústavou a zákony ČR a stanovami. SH ČMS v souladu s cílem své činnosti a v rámci základních podmínek této činnosti pomáhá veřejnosti, zejména obcím, státním orgánům, fyzickým a právníckým osobám těmito způsoby:

- vyhledává členy zášahových jednotek, zejména ze svých členů;
- při předcházení požárům zejména tím, že provádí odbornou přípravu zájemců o získání odborné způsobilosti v PO, školení zaměstnanců, zpracovávání dokumentace PO, vyvíjí preventivně výchovnou činnost mezi občany a mládeží;
- při likvidaci požárů a jiných mimořádných událostí, při nichž sdružení, jeho orgány, organizační jednotky a členové zejména spolu s prostředky, které používají, mohou přispět k záchraně života, zdraví nebo majetku. Za tímto účelem se zvláště podílí na odborné přípravě členů, velitelů, strojníků a dalších specialistů jednotek požární ochrany, na ustavování jednotek, provádí údržbu, opravy technických prostředků a objektů PO včetně vodních zdrojů;
- při působení na mládež, na její výchovu k dodržování zásad požární bezpečnosti a na jejím získávání pro aktivní členství i práci;
- při plnění úkolů ochrany obyvatelstva.

SH ČMS v zájmu plnění cíle své činnosti spolupracuje s jinými občanskými sdruženími, zejména působícími na úseku požární ochrany, nebo s těmi, které se tohoto úseku svou činností dotýkají. To platí též ve vztahu k jiným právnickým nebo fyzickým osobám, zvláště těm, které působí na úseku požární ochrany nebo které se svou činností tohoto úseku dotýkají. Dále také spolupracuje se zahraničními, zejména hasičskými organizacemi.

Orgány SH ČMS jsou tvořeny jednak vertikálně, a to zpravidla v pěti stupních: jako ústřední, jako krajské, jako okresní nebo městské, případně jako okrskové a místní, jednak horizontálně jako rozhodovací, výkonné, poradní a kontrolní. Všechny rozhodovací, výkonné a kontrolní orgány jsou voleny. Výkonné, poradní a kontrolní orgány odvozují svou působnost od rozhodovacích orgánů.

Vztahy vyšších orgánů vůči nižším vycházejí z principů:

- samostatnosti v rozhodování nižších a výkonných orgánů v záležitostech, jež se týkají jen jich;

- zasahovat, koordinovat, popř. metodicky řídit činnost nižších orgánů, jestliže ve svých důsledcích by šlo o záležitost společného zájmu;
- podřízenosti nižších orgánů vyšším ve věcech společného zájmu, tj. ve vymezených záležitostech řídicí a organizační působnosti vyšších orgánů vůči nižším a podřízenosti výkonných orgánů rozhodovacím.

Organizačními jednotkami SH ČMS jsou:

- krajská sdružení hasičů ,
- okresní (městská) sdružení hasičů,
- okrsky, pokud jsou zřízeny jako organizační jednotka,
- sbory dobrovolných hasičů,
- ústřední hasičské školy a Centrum hasičského hnutí.

1.1.5 Policie České republiky

Zákonem č. 283/1991 Sb., o Policii ČR, byl zřízen ozbrojený bezpečnostní sbor s názvem Policie České republiky, který plní úkoly ve věcech vnitřního pořádku a bezpečnosti. Policie ČR chrání bezpečnost osob a majetku, spolupůsobí při zajišťování veřejného pořádku, vede boj proti terorismu, koná vyšetřování o trestných činech, zajišťuje ochranu hranic, ústavních činitelů, jaderných zařízení, dohlíží na bezpečnost silničního provozu atd.

1.1.6 Zdravotnická záchranná služba

Záchranná služba je poslední nedílnou součástí IZS. O přípravě zákona o zdravotnické záchranné službě, jež by upravoval činnost, organizaci a působnost ZZS ve zdravotní a bezpečnostní politice státu a její postavení v rámci integrovaného záchranného systému, se hovoří již celou desítku let, avšak doposud se tento zákon nedostal ani do legislativního plánu Ministerstva zdravotnictví. Zdravotničtí záchranáři jsou tak ve slabším, a tedy nevýhodném právním postavení vůči svým partnerům v IZS.

Poslední dvě složky IZS jsou jeho základní a nedílnou součástí a nejsou předmětem zájmu této práce, proto se o nich již dále nezmiňuji.

1.2. Osobnost hasiče - záchranáře

Osobnost hasiče – záchranáře je souhrnem vlastností osobnosti a fyzikálněsociálního prostředí. V následujících kapitolách uvádím určující prvky osobnosti člověka, charakterovou výstavbu, temperament, vlohy a další determinanty osobnosti hasiče, které jsou předpokladem pro dobrý výkon záchranářské práce.

1.2.1 Určující prvky osobnosti

Obecně určují jedince anatomicko - fyziologické předpoklady a fyzikálněsociální prostředí prostřednictvím výchovy. U každého člověka lze pozorovat velkou rozmanitost jeho projevů. Na základě zkušeností dokážeme zobecňovat (stejný postup v podobných situacích). Zobecněním chování vznikají jednotlivé vlastnosti. Nutno poznamenat, že situačně nemusí chování jednotlivce odpovídat získaným vlastnostem. Například člověk čestný se „pod tlakem okamžiku“ zachová proti tomuto přesvědčení. To je život. Ze zkušenosti ale víme, že můžeme uvedením vlastností charakterizovat určitého člověka tak, že ti, kteří jej znají obvykle, poznají o koho jde. Může se také stát, že charakteristika jedince je deformována tzv. „zaslepeností“. Například matka nevidí nedostatky svého dítěte. Vlivem životních zkušeností a životních osudů dochází ke změnám, kterým někdy říkáme „zrání osobnosti“. Například mladí bouřliváci se mění v rozvážené muže. Obvykle probíhají tyto změny vlastností pomalu a mají značnou setrvačnost. Například člověk, který díky své šetrnosti naspořil značné jmění nebo vyhrál obnos, který nemůže do konce života utratit, zůstává i nadále spořivým. Všechny vlastnosti člověka tvoří celek, který ale může mít různou úroveň vyrovnanosti.

O vyrovnané osobnosti hovoříme tam, kde všechny vlastnosti člověka tvoří harmonický celek. U méně vyrovnaných osobností jsou jednotlivé vlastnosti různě zvýrazněné. Vlastnosti se v činnosti projevují a činností se utvářejí. Pod vlivem sociálního prostředí se člověk učí sociálnímu chování k ostatním lidem. Některé vlastnosti spolu úzce souvisejí. Například snadné přebírání vůdcovské role s vysokým sebevědomím a snahou ovládat druhé. Některé vlastnosti se vyskytují u všech lidí stejně výrazně, jiné mají u každého různou intenzitu. Jiné jsou vlastnosti individuální. Někteří lidé je mají, jiní ne.

1.2.2. Charakterová výstavba osobnosti hasiče

Sociálním učením formujeme především charakterové vlastnosti jedince. Projevují se jednak ve vztazích k vnějšímu světu, jednak k sobě samému. V širším smyslu tvoří charakter povahu člověka. V užším smyslu představuje soubor vlastností, které charakterizují morální stránku osobnosti. V praktickém životě se užívá pojmu CHARAKTER jako vyjádření souhrnu především dobrých vlastností, jako je např. čestnost, upřímnost apod. Označíme-li nějakého člověka za bezcharakterního, máme na mysli člověka bez pevných morálních zásad. Během života se člověk dostává do situací, ve kterých musí nebo chce jednat určitým způsobem. Způsob, jakým to činí, se postupně ustaluje jako návyk. Stává se charakterovou vlastností. Když se například záchranář odměňuje stejně za dobrou i špatnou práci, zvyká si na nedbalost, nedůslednost apod., protože dosáhne stejného hodnocení bez ohledu na vynaloženou námahu. Postupně se u něj vytváří charakterový rys nedbalosti. Záchranář, který měl pro situační chybu nebo ve zvláštní souhře náhod opakovaný neúspěch v záchranné činnosti, se postupně stane bázlivým nebo agresivním vůči kolegům. Vidíme tedy, že jedna skutečnost může ovlivnit vytvoření zcela různých charakterových vlastností. Zvláště rychle se nové vlastnosti vytvářejí v případech, kdy je daná činnost odměněna penězi nebo pochvalou. Říká se, že každý je tím, čím se mu situačně nejlépe vyplatí být. Uvedené konstatování je však platné jen pokud je pojmáme v širších souvislostech, jinak bychom nemohli zdůvodnit proč je někdo situačně ochotný bojovat za dobrou věc

i když mu z toho vznikají jen potíže. Jeho uspokojení je totiž větší když obhajuje „svou pravdu“, i když bude mít nepříjemnosti. Pasivita některých záchranářů, kteří vidí nedostatky a nesnaží se je napravit, je vysvětlitelná jedině tím, že potřebná aktivita by se jim nevyplatila. Utváření charakterových rysů ovlivňuje především sociální skupina, jejímž členem je každý jedinec. V mládí je to rodina, později přátelé, parta, pracovní skupina. Člověk vrůstá do společnosti napodobováním ostatních. Přejímá jejich postoje, podrobuje se normám, které platí ve skupině, jejímž členem se stal. Charakter však neposuzujeme jenom jako výsledek působení navykých způsobů jednání a chování blízkých skupin. Objevují se v něm i prvky názorů, postojů a přesvědčení vyjadřující naši sebevýchovu (tj. záměrné působení na sebe sama). Stejný charakterový rys může být různě situačně zabarven motivy a navykými způsoby jednání. Charakterové rysy můžeme rozdělit na ty, které jsou odvozeny od vztahu člověka ke společnosti, a na ty, které každý z nás pociťuje k sobě a k práci. Pro aktivní záchranáře jsou důležité charakterové rysy vyjadřující míru sebevědomí, schopnost sebehodnocení a zejména názorovou pevnost, stálost a vyrovnanost. Významné jsou také volní vlastnosti, tj. vědomé usměrňování svého chování podle navykých zásad. Charakter má, zejména u aktivních záchranářů, silně hodnotící zabarvení. Nejenže předpokládáme u každého určité charakterové vlastnosti, ale současně je vyhodnocujeme podle měřítek stanovených personálními agendami HZS ČR, které jedny charakterové rysy považují za žádoucí a druhé neschvalují. Z hlediska pevnosti, stálosti a harmonizace jsou jednotlivé vlastnosti charakteru významným regulátorem chování a jednání záchranáře. Čím pevnější je celkový charakter záchranáře, tím spíše můžeme předvídat jeho chování v náročných situacích a tím méně jej budou ovlivňovat situačně nežádoucí motivy. V kritických situacích při řešení mimořádných událostí mají významný podíl navyké způsoby jednání. Vždy si však musíme uvědomit, že všechny způsoby chování získal člověk sociálním učením od lidí ze svého nejbližšího sociálního okolí.

1.2.2.1 Temperamentový základ osobnosti hasiče

Temperament je souhrn duševních vlastností, které se projevují v dynamice chování člověka. Fyziologickým základem temperamentu jsou vlastnosti nervové soustavy, činnost žláz s vnitřní sekrecí a vegetativní nervové soustavy. Jde tedy o vrozené osobnostní dispozice. Připomeňme si některá historicky vzniklá typologická schémata. Jednotícím hlediskem většiny autorů typologických schémat bylo celkové „ladění osobnosti“, stálosti a četnosti kolísání intenzity situačního chování.

Výchova a sebevýchova má u každého jednotlivého záchranáře podporovat ty rysy temperamentu, které jsou v souladu s požadavky HZS a naopak potlačovat jejich nevhodné projevy. Pouze temperamentové vlastnosti člověka - záchranáře, nelze činit odpovědné za jeho celkové chování. Záchranář by měl dokázat své temperamentové založení volně regulovat a přizpůsobit situačním požadavkům. Vhodná výchova má pomáhat tlumit nevhodné projevy temperamentu. Po dvacátém roce života se uklidňuje citový vývoj jedince. Mladý člověk je rozvážnější ve třiceti letech než po dvacátém roce života. Dosáhl již určitého stupně sebeovládání. V průběhu života se mění chování člověka vlivem získaných zkušeností. Za vrcholné životní období se považuje doba mezi třicátým a čtyřicátým pátým rokem života. Potřeba pracovní činnosti je u lidí velice silná. Lze říci, že práce udržuje člověka v kondici. Zpomaluje celkový proces stárnutí.

1.2.2.2 Intelektový potenciál, vlohy a schopnosti

Inteligence představuje obecně schopnost mobilizovat vyšší nervovou činnost, dále jen VNČ a realizovat myšlenkové operace. Obvykle se uvádí schopnost abstraktního myšlení, schopnost vidět souvislosti, rozlišovat podstatné od nepodstatného, nalézání vlastní cesty řešení problému, schopnost přizpůsobit se novým podmínkám (nové situaci), revidovat vlastní názor.

Vlohy jsou vrozené anatomickofyziologické vlastnosti organismu zejména mozku, které jsou podmínkou pro vznik schopností. Schopnosti jsou vlastnosti osobnosti (dispozice), které předurčují míru úspěšnosti jedné nebo více činností. Schopnost uložit a podržet informaci v paměti významně ovlivňuje celkový informační potenciál.

Vlohy jsou tak důležitým předpokladem pro celkový rozvoj schopností. Jejich úspěšný rozvoj je však podmíněn vhodným sociálním, ekonomickým a výchovným prostředím. Samotná schopnost nezaručuje odpovídající výsledek. Je však podmínkou pro její zdokonalování. Vlohy jsou „plastické“. Jedna vloha může být základem několika schopností, ale i jedna schopnost se může zakládat na několika vlohách. Rozvoj schopností je významný v práci záchranáře. V profilu úspěšného záchranáře jsou skryty ve všech třech částech systémového součinu jeho spolehlivosti (interaktivního základu, intelektového potenciálu, psychické výkonnosti). Souhrn schopností zaměřených na určitou specifickou činnost označujeme jako nadání.

Rozeznáváme tři hlavní oblasti rozvoje schopností. Rozumovou tj. rozvoj intelektu, psychomotorickou tj. rozvoj pohybové koordinace a přesnost dynamiky pohybu, percepční tj. rozvoj schopností poznávat a vyčleňovat tvar, rozvoj smyslu pro prostor. Pro záchranáře je důležitý rozvoj všech tří oblastí. Každý záchranář by měl dokázat odhadnout složení a míru svých schopností. Vliv dědičnosti je významný i pro člověka. Nejlépe prokazatelný je u anatomicko - fyziologických znaků. Jedná se zejména o barvu vlasů, barvu očí, tvar lebky, celkovou tělesnou konstituci, náchylnost k určitým chorobám. Z psychických vlastností je to zejména temperamentový základ a intelektový potenciál. Charakterové rysy jsou již výsledkem působení sociálního okolí, ve kterém jedinec žije, to znamená jeho výchovy.

1.2.3 Ostatní interaktivní determinanty osobnosti ovlivňující spolehlivost výkonu hasiče

1.2.3.1 Potřeby

Člověk tvoří se svým okolím otevřený biologický systém. Neustále dochází k výměně energií a informací mezi jedincem a jeho okolím, k nepřetržitému vyrovnávání, a vytváření rovnováhy. Každé její narušení (například nedostatek potravy) vyvolává nerovnováhu. Následně dochází k aktivizaci směřující k obnovení rovnováhy. Fyziologické potřeby nejsou jediné, i když jsou pro život člověka důležité. Rovnováha organismu není statická. Člověk roste a vyvíjí se. Není pouze biologickým systémem, ale je také součástí určité společenské struktury, vytváří vzájemný vztah se sociálním prostředím. Rozhodujícími činiteli pro jeho chování jsou vlivy sociálního prostředí. Člověk se musí orientovat v aktuální skutečnosti nutného množství informací. Bez možnosti poznávat situace nemůže člověk žít. Lidské potřeby nelze vysvětlovat izolovaně od působení sociálního prostředí, které člověka obklopuje. Chování člověka má svou vnitřní dynamiku, člověk je řídicím subjektem změn ve vnějším okolí. Je například členem různých sociálních skupin, které spolupracují při realizaci základních potřeb. Pod vlivem direktivně působících sociálních norem vznikají způsoby jednání užívané v určitých situacích. Tak vznikají potřeby získat vedoucí roli, udržet si určitou pozici, být konformní atd. Jedince tak ovlivňují skupinové cíle vyjadřující potřeby celé skupiny. Každý člen skupiny se snaží, aby skupinový cíl byl ve shodě s jeho vlastními potřebami. Důležité je, aby skupinové cíle byly spjaty s uspokojením osobních potřeb jednotlivých členů. Na druhé straně každý člen skupiny vyhodnocuje jak daný skupinový cíl ovlivní jeho potřeby. Normy skupiny, například záchrannářského družstva HZS, požadavky, které jsou kladeny na členy družstva, se tak stávají společnými potřebami.

1.2.3.2 Motivace – motivy

Pod pojmem motiv – pohnutka chápeme vnitřní nebo vnější činitele, které aktivují, řídí a integrují naše chování určitým směrem. Současně může působit více motivů, i když některý z nich bývá určující. Stejně motivy mohou mít různé účinky a stejné jednání může mít různé motivy. Některých motivů jsme si vědomi, jiných nikoliv. Naše chování může být nevědomou potřebou. Můžeme jednat na základě návyků nebo postojů. Některé motivy mohou být pro nás nepřijatelné (nízke a nečestné pohnutky), ale naše potřeba udržet si sebeúctu jim zamezí vstup do našeho vědomí. V podstatě je tedy motivace vyvolávání činností situačními pohnutkami. Působit na lidi, vychovávat je znamená především ovlivňovat jejich motivaci – pohnutky. Obecně reagujeme na podněty, které přicházejí z našeho okolí, z přírodního, ale zejména ze sociálního okolí.

1.2.3.3 Hodnoty a ideály – postoje

Za hodnoty lze označit vše, co ovlivňuje výběr příhodných způsobů, prostředků a cílů jednání. Jsou to „měřítko“, která užíváme při volbách jednotlivých cílů. Pro každého z nás mají takovou „sílu“, jakou připisujeme uspokojující působnosti, tomu, kolik času a energie věnujeme jejich uplatnění. Ideál je cílovou hodnotou. Každý z nás má svůj systém hodnot kterým se řídí ve svém jednání. Můžeme, ale nemusíme si svůj hodnotový systém plně uvědomovat. Každý hodnotový systém obsahuje „jádro“, které je společné všem členům skupiny které se týká. To znamená orientace, aktivity, cíle, vztahy. Čím je systém ucelenější, více spojen s naším „já“, tím více ovlivňuje naše chování. Hodnotový systém by měl být přiměřený realitě, citlivý na změny v nás i našem okolí. Měl by dodávat smysl našemu životu. Ztrnulý hodnotový systém se dostává do rozporu s požadavky života i naší práce. Přijatý hodnotový systém nás „prostupuje“, neseme si jej v sobě. Ohrožení hodnot spojených s naším „já“ chápeme jako ohrožení nás samotných. Přijímáme je od nejbližšího sociálního okolí-týmových kolegů i od celé společnosti. Učíme se rozlišovat mezi dobrým a špatným, užitečným a neužitečným. Učením získáváme schopnost hodnotit svět kolem nás. Ačkoliv má každý

z nás svůj vlastní systém a hierarchii hodnot nasáváme a budeme vždy jako záchranáři přijímat hodnotový systém HZS. Nehledíme-li na množství vlivů, kterými jsme obklopeni můžeme říci, že každý z nás je v každém okamžiku veden k takovému jednání, které odpovídá celkovému vztahovému rámci hodnotového systému HZS. Obecně nese v sobě každý hodnotový systém prvky stability, uspořádanosti a smysluplnosti. Svou vnitřní rovnováhu se snažíme udržet, protože je zárukou jistoty a smyslu. Stojíme-li tvář v tvář nové situaci, při řešení mimořádné události hodnotíme ji podle hodnotového systému, který jsme přijali. Nelze však očekávat, že jako záchranáři se budeme v reálné situaci chovat stejně. Základním požadavkem však zůstává reálná „týmová jednota“ uznávaných hodnot a ideálů. Vytváření záchranářsky a společensky žádoucích postojů je trvalý úkol velitelů HZS na všech stupních řízení

1.2.3.4 Vůle a volní jednání

Lidský život probíhá řešením rozmanitých činností, kterými se člověk vyrovnává se společenským a přírodním prostředím. Tyto činnosti zahrnují jednak vnější činnosti, jednak vnitřní prožívání. Jejich součinná jednota má základní význam pro vývoj člověka. Psychika je utvářena v životních činnostech. Umožňuje nám lepší poznávání psychiky druhých lidí, poznávání jejich vlastností, jak se projevují v jednotlivých činnostech. Snahy člověka jsou zaměřeny do budoucnosti. V tom je základní rozdíl mezi zvířetem orientovaným na uspokojování aktuálních fyziologických potřeb a mezi člověkem. Každá činnost je systémovým součinem reakcí kterými subjekt - člověk odpovídá na „působení“ prostředí. Východiskem volního jednání je motiv či motivy, jeho výsledkem je dosažení vytčeného cíle. Další fází volního jednání je boj motivů. Výhra jednoho motivu nebo souboru motivů se stává pohnutkou pro naše další jednání. Při boji motivů jsou obvykle posuzovány jednotlivé motivy, váženy jsou jejich přednosti a nedostatky. Ovlivňování jsme i citovým rozpoložením, svým vnitřním vyhodnocovacím systémem, vlastnostmi své osobnosti a sociálním pozadím. Východiskem pro volní jednání je tedy „boj motivů“, z něhož vychází vybraný vítěz. Význam vůle a volního či volně regulovaného chování má v záchranářské činnosti

značný význam. Finální rozhodnutí obvykle doprovází prožitek vlastní odpovědnosti za provedené rozhodnutí. Mnohdy si záchranář není zcela jistý, že jednal skutečně správně a že zvolený postup byl ten nejlepší. Někdy záchranáři po realizované mimořádné události hledají důvody, kterými zdůvodňují své rozhodnutí a žádají ujištění, že jednali správně. Volní jednání spočívá v dosahování cílů při překonávání různých překážek, které se staví mezi jedince a cíl. Aby mohl záchranář tyto překážky překonat a dosáhnout cíle, musí si stanovit plán postupu a zvolit vhodné prostředky k jeho dosažení.

1.2.3.5 Výkonnostní determinanty ovlivňující spolehlivost výkonu činnosti hasiče

Práci záchranáře při řešení mimořádné události významně ovlivňují výkonnostní faktory obecně. Pro usnadnění vzhledu do základní problematiky psychické výkonnosti uvádíme jen ty, které stojí co do významnosti na předních místech. Jejich výraznější snížení nebo dokonce absence ovlivňuje spolehlivost při pracovním nasazení hasiče-záchranáře.

1.2.3.6 Koncentrace pozornosti a psychomotorické tempo zpracování informace

Schopnost koncentrace pozornosti ve své podstatě představuje míru situační schopnosti soustředit se na bezchybné přijetí informace. Bývá obvykle vyjadřována procentem chybných nebo přehlédnutých či přeslechnutých jednotek informace.

Koncentrace pozornosti: Předpoklad pro úspěšnou práci v HZS budou mít především ti jedinci, kteří jsou schopni zaměřit svoji pozornost na třídění jednoduché informace. Podstatná je kvalita a její kolísání (nárůst, pokles) v průběhu zatěžování. Řízené ovlivňování je realizováno v průběhu vlastního výcviku záchranáře ve výcvikových programech. Například při řízení výjezdových vozidel HZS, při výcviku obsluhy spojových zařízení HZS a technických agregátů používaných při řešení mimořádné události.

Psychomotorické tempo: Předpoklad pro úspěšnou práci v HZS budou mít jedinci, kteří jsou schopni pohotově třídit jednoduché informace. Podstatné je tempo třídění a jeho kolísání v průběhu zatěžování.

Možnost řízeného ovlivňování: Řízené ovlivňování je realizováno v průběhu vlastního výcviku záchranáře ve výcvikových programech zaměřených na pohotovost k akci. Souvisí s již připomenutým nácvikem řízení výjezdových vozidel HZS při obsluze spojových zařízení a technických agregátů při řešení MU. Rozvíjí jej také významně požární sport i sporty obecně. Oba uvedené výkonové faktory spolu úzce souvisí. Významné hledisko představuje dlouhodobá kondice. Bez zaměřeného trénování schopnost koncentrace pozornosti i tempo zpracování informace klesá.

1.2.3.7 Rozhodovací procesy – tempo a kvalita

Rozhodování, jeho tempo a kvalita představuje schopnost pohotově a kvalitně zpracovat vizuálněakustickou informaci podle předem určených principů (pravidel) uložených v paměti. Pro hodnocení záchranářské způsobilosti je významná pohotovost (čas reakce), kvalita rozhodnutí (správné užití pravidel - principů - uložených v paměti) a rozhodovací rozpětí (rozdíl mezi minimálním a maximálním časem řešení). Předpoklad pro úspěšnou práci v HZS budou mít významně jedinci, kteří jsou schopni pohotově a kvalitně zpracovat složitější vizuálněakustickou informaci podle předem určených pravidel uložených do paměti v průběhu přípravy (zácviku, výcviku). Pro hodnocení je významná pohotovost a správné užití pravidla uloženého v paměti. Možnost dlouhodobého ovlivňování: Schopnost pohotového a správného rozhodování lze upravit vhodnými výcvikovými programy speciálně zaměřenými. V současné době existuje řada trenažérů speciálně zaměřených na určité operátorské činnosti (řidiči, spojovní operátoři, operační důstojníci atd.). Výsledný efekt je však vázán na dispozice osobnostního základu, intelektového potenciálu a výkonových dispozic popsaných v předcházejících kapitolách.

1.3. Psychologická služba Hasičského záchranného sboru České republiky

Stále opomíjenou kategorií z hlediska psychosociální pomoci jsou samotné oběti nehod a katastrof. Těmi mohou být jak postižení občané, tak i hasiči a jejich rodiny. Při zásahu ani bezprostředně po něm není k dispozici síť kvalifikované psychosociální pomoci. Psychologická služba HZS ČR má za úkol napomáhat budování koordinované a kvalitní psychosociální pomoci obětem mimořádných událostí. Také se podílí na odborné přípravě členů týmu psychosociální pomoci svého regionu.

1.3.1 Historie psychologické služby Hasičského záchranného sboru České republiky

Na odboru integrovaného záchranného systému a výkonu služby MV - generálního ředitelství HZS ČR vznikala od roku 2001 koncepce psychologické služby, která byla po připomínkovém řízení schválena a rozeslána ředitelům HZS krajů s doporučením, aby zabezpečili její realizaci odborným personálem obeznámeným se specifickými činnostmi a podmínkami služby příslušníků HZS ČR. K budování vlastní psychologické služby vedlo mnoho důvodů. Uvádím zde dva, dle mého názoru, nejdůležitější.

- řešitelský kolektiv katedry vojenské hygieny Vojenské lékařské akademie J.E.Purkyně v Hradci Králové pod vedením doc. MUDr. J. Chaloupky, CSc. Zpracoval závěry výzkumných úkolů „Rizikové faktory metabolických onemocnění hromadného výskytu u příslušníků HZS okresu Hradec Králové“ a „Hodnocení zdravotního stavu příslušníků HZS ČR“. Závěry vycházely z prokazatelné existence značného procenta nálezů rizikových faktorů tzv. civilizačních onemocnění u sledovaných skupin příslušníků HZS ČR. V nich autoři doporučili věnovat zvýšenou pozornost stresogenním faktorům profese hasiče - záchranáře. Dalším nezpochybnitelným faktem je stále se zvyšující náročnost práce záchranáře, což lze dovodit z každoročně zpracovávaných statistických přehledů. V neposlední řadě lze

uvedené tvrzení doložit záchrannými a vyprošťovacími pracemi u mimořádných událostí typu havárie autobusu u Nažidel s účastníky lyžařského zájezdu dne 8. 3. 2003, která si vyžádala 19 mrtvých a 34 zraněných.

- potřebu vzniku psychologické služby HZS ČR vyvolalo i schválené znění zákona č. 361/2003 Sb., o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů, který v §15 hovoří o osobnostní způsobilosti k výkonu služby. Stanovuje podmínku, aby osobnostní způsobilost zjišťoval psycholog bezpečnostního sboru, který je obeznámen s výkonem a potřebami dané profese.

Významným momentem pro současnou i budoucí úspěšnost práce psychologické služby je získání důvěry všech příslušníků sboru. Ta může vzniknout jen na základě trvale dobré práce všech současných i budoucích členů psychologické služby. Těžiště informací není směřováno jen k jednotlivému hasiči - záchranáři, což by ve svém důsledku mohlo působit dojmem izolovanosti psychologické problematiky od ostatních technicko - organizačních činností realizovaných v rámci začlenění a fungování sboru v širších sociálněspolečenských souvislostech. Zákon systémového součinu je neúprosný. Přehlížení nebo podceňování významu respektování a následného využívání dobrého psychologického servisu se musí zákonitě projevit v poklesu akčního potenciálu jednotky. Hasiči jsou lidé velmi praktičtí. Není-li po ruce postup řešení nebo kvalitní odborná informace, sáhnou po řešení, které je po ruce. To však nemusí být to pravé. Například použití alkoholového uvolňovače posttraumatické zátěže po náročném zásahu může být jedenkrát vhodné, ale pokud by se stalo běžně užívaným postupem, stane se nebezpečné a pro některé hasiče se může stát osudným.

Pokud dobře funguje psychologická služba v daném regionu, dojde k odbornému psychologickému ošetření jednotky nebo postižených jednotlivců, celkový akční potenciál je uchován k novému nasazení. Pokud je význam a praktické využití psychologické služby podceňován nebo dokonce bagatelizován, nastupují dříve nebo později veliteli na všech stupních problémy, které - jsou-li opět řešeny amatérsky - mohou vytvořit i řetězec následných problémů, jejichž řešení je často velmi složité.

Vedení psychologické služby by mohlo posloužit příklady opožděného vyžádání pomoci psychologa, když si již velitel nevěděl rady.

Citlivé řešení vztahů v kolektivech záchranářů i řešení osobních problémů jednotlivých záchranářů na profesionální úrovni se musí vždy vyplatit. Velitel, který poznal dobrou práci psychologa, který mu pomohl, jak se říká, vytrhnout trn z paty, dovede ocenit i význam psychologické služby. Odsudky některých velitelů doprovázené mávnutím ruky je nutno považovat minimálně za zastaralé a zjednodušující. Dynamika každého systému obecně a záchranářského tým více spočívá v řízení a péči o správné a situačně přílehavé chování lidí. Bez kvalitního a profesionálně vytříbeného chování se stává i nejlépe technicky a organizačně vybavená jednotka nefunkční. Mimo spolupráci v rovině velitel – psycholog v oblasti posttraumatické intervenční péče je důležitá spolupráce v oblasti vzdělávací, tj. v trvalém přísunu významných informací o fungování naší psychiky v situacích extrémní psychické zátěže. Znalost chování naší psychiky v náročných situacích nevytváří pocity strachu a nejistoty, ale uklidňuje.

Psychologická služba HZS je službou mladou a v řadě krajů ještě bojuje o své místo na slunci. Kdyby však za dobu její existence byl zachráněn jen jeden lidský život člověka v nouzi (např. sebevrah) a pomozeno jedinému záchranáři z následků posttraumatické zátěže, je její místo v souboru služeb HZS plně oprávněné.

1.3.2 Hlavní úkoly psychologické služby Hasičského záchranného sboru České republiky

- Zajišťování posttraumatické péče pro příslušníky HZS ČR. Do této oblasti patří například poskytování psychologické pomoci k odstranění pozásahového stresu u příslušníků HZS ČR, dále provádění školení a výcviku ke zvýšení psychické odolnosti hasičů a podílení se na jejich odborném výcviku, v neposlední řadě také zajišťování psychologické služby příslušníkům HZS ČR v rámci rekondičních programů při ozdravných pobytech. Preventivní osvěta, poradenství i

posttraumatická péče nebyly do roku 2003 u HZS ČR pro hasiče systémově zabezpečeny. Tento stav přispívá k narůstání jejich mentální únavy a mnohdy vede až k předčasnému odchodu z výkonu služby. Následně tak vzrůstá potřeba přijímat a připravovat nové pracovníky. Tento jev může způsobovat dočasné omezení výkonu služby, popřípadě růst finančních nákladů, ve kterých je předčasný odchod zkušených příslušníků výraznou položkou. V uvedené oblasti pak může úspěšnost psychologických služeb znamenat výrazný finanční přínos. Do této kategorie patří zejména poskytování posttraumatické intervenční péče k odstraňování pozásahového stresu. Je zapotřebí se také zmínit, že současná Mezinárodní klasifikace nemocí definuje tzv. posttraumatickou poruchu (F43.1), která může být u hasičů nemocí z povolání. Své místo v řadě opatření má i školení a výcvik hasičů, které vedou ke zvyšování psychické odolnosti i sociálních kompetencí jak u řídicích, tak u řadových pracovníků.

- Zabezpečovat a zpracovávat podklady pro personální práci a výkon služby
- Do této oblasti náleží činnost jako je ověřování duševní způsobilosti nových uchazečů o služby u HZS ČR. Provádění psychodiagnostických vyšetření hasičů z povolání. Při výběrových řízeních na vyžádání ověřování osobnostní způsobilosti příslušníků HZS ČR pro zařazení do řídicích a speciálních funkcí. Podle zadání služebního funkcionáře provádět psychologická vyšetření a poskytovat odborná stanoviska pro rozhodování v personálních otázkách.
- Pomáhat obětem mimořádných událostí. Jde např. o poskytování psychologické pomoci obětem nehod a katastrof, podílení se na přípravě zdrojů psychologické pomoci v regionu a koordinování jejího využití při mimořádných událostech většího rozsahu. V neposlední řadě také podle potřeby související s výkonem služby poskytování psychologické služby rodinám příslušníků HZS ČR.

1.3.3 Metody užívané psychologickou službou Hasičského záchranného sboru České republiky

Psychologická služba HZS ČR užívá především tyto tři formy poskytování posttraumatické intervenční péče.

- Za prvé základní pomoc, často označovaná jako první psychologická pomoc, je forma pomoci, která je poskytována převážně přímo u zásahu a napomáhá lepšímu vyrovnání se s traumatizujícím zážitkem. Jde o vykonání základních úkonů, které zajišťují v daném okamžiku dostatečnou pomoc postiženému. Mezi tyto úkony lze zařadit: bezpečí, místo, péči, podporu, limit. V první řadě je třeba zasaženou osobu odvést z dosahu traumatizující události. Poté je vhodné vyhledat klidné místo, kde by byla zasažená osoba z dosahu místa neštěstí. Pokud není možné takové klidné místo zajistit, je zapotřebí, aby dotyčná osoba nehleděla na místo neštěstí, ale aby byla alespoň otočená opačným směrem. Po celou dobu, kdy se zasaženou osobou pracujeme, je velmi důležitá péče, která spočívá v komunikaci a podpoře. Neustálé uklidňování a hovoření s postiženým mu pomáhá ve vyrovnání se s nastalou situací. Většinou však s postiženou osobou nelze normálně hovořit, a tak je zapotřebí určovat jí určité limity. Ať už fyzické tím, že ji pevně chytíme a postavíme tam, kde ji potřebujeme mít, nebo komunikační, když jí říkáme jasné a srozumitelné návody k tomu, co má a nemá dělat. Např. „Tady si sedni a počkej, my se o to postaráme“.
- Za druhé defusing, který je chápán jako spontánní volné popovídání si o kritickém incidentu, při němž dochází k ventilaci silných negativních emocí. Provádí se bezprostředně po události, dokud zřetelně převládají emocionální reakce, zpravidla však do 24 hodin. K jeho poskytování je zapotřebí klidné místo mimo místo zásahu a velikost skupiny, do které patří jak ti, kteří pomoc poskytují, tak ti, kterým je pomoc poskytována. Tato skupina mívá do osmi osob. Doba defusingu se pohybuje v rozmezí 30 až 60 minut. Defusing vede zpravidla jeden, výjimečně dva psychologové. Defusing lze rozdělit na tři části:

- úvod: na začátku rozhovorů je dobré se představit, pokud se dotyční osobně neznají, a ve stručnosti pohovořit o tom, proč a za jakým účelem se koná toto setkání, jak bude probíhat a jaký je jeho cíl. Zdůraznění, že rozhovor je důvěrný a že hovořit o problémech a pocitech bude znamenat úlevu, může pomoci k lepšímu navázání vztahu a tím i k lepší komunikaci a následnému uvolnění napětí v hasičích.
  - explorace: z úvodu se plynule přechází do druhé části rozhovorů, ve které se probírá, co se ve skutečnosti stalo. Hovoří se o pocitech hasičů během události a nyní. Důležitým vodítkem pro poskytujícího je fakt, že zde nejde o poslouchání, ale o naslouchání. Rovněž důležitý je oční kontakt, při kterém je zapotřebí sledovat jednotlivé hasiče a zjišťovat jejich osobní postoj k probíranému tématu. Jde o to, že některý hasič se může bát svěřit se před ostatními hasiči a je úkolem psychologa a člena týmu, aby takového hasiče včas podchytil a pomohl mu.
  - informace: neboli závěr. V závěrečné části je třeba shrnout vylíčení celé události. Uvést několik drobných ponaučení, kupř. že „reakce jsou reakcemi normálních lidí v nenormální situaci“, atd. Dále je pak možné dát jisté doporučení, jak se chovat a seznámit hasiče s tím, co může následovat, jaké situace je vzhledem k prožitému zásahu mohou čekat a v této souvislosti jim nabídnout i případnou další pomoc.
- Za třetí pak debriefing, který je další pomocí zasahujícím hasičům po psychicky náročném zásahu. Provádí ho zkušený psycholog spolu se členy týmu. Provádí se nejčastěji 3 dny po ukončení události. Doba trvání je zhruba tři hodiny, záleží však na počtu účastníků. Bývá jich zpravidla 4 až 20. Debriefing má svá pevná pravidla, která by neměla být porušována. Účastní se ho pouze osoby patřící do týmu poskytovatelů pomoci a postižení. Nikdo nesmí být nucen k rozhovoru, v průběhu této terapie by nikdo neměl opouštět prostor, sezení by nemělo být rušeno přestávkami, telefonáty apod. Debriefing má sedm fází, ve kterých se pod vedením psychologa projde z vědomí skrz jakousi propast nevědomí a dojde k opětovnému

„vynoření“ do vědomí. Všechny fáze mají svůj účel a nesmí být opomenuty ani zkráceny.

2. Cíle práce

2.1. Faktory snižující pracovní a odborný potenciál hasiče

2.1.1 Zátěž

Žijeme ve složité, technicky, organizačně i sociálně náročné době. Uvedené konstatování platí obecně. Tím víc platí pro profese a povolání plnící náročné úkoly ochrany zdraví a majetku občanů našeho státu. Při této činnosti se generuje psychofyziologická zátěž z následujících faktorů:

- Tempa práce a množství informací, které vyvolávají časový tlak.
- Odpovědnosti za včasné vyřešení MU, se všemi riziky a včasností operačních a strategických rozhodnutí.
- Problém vnitřního nesouhlasu každého jednotlivého záchranáře, který generuje nedorozumění nebo nesouhlas s realizovaným postupem v daném okamžiku řešení MU.
- Vnějších faktorů prostředí při práci v extrémních teplotách, hluku, exhalacích, agresivních kapalinách atd.

Uvedené faktory vyvolávají pocity vnitřního napětí. Buď převažuje individuální vzrušení organismu, které provází každé úsilí směřující k dosažení vybraného cíle, a vliv sociálních faktorů je nevýznamný, nebo generuje převážně ze sociálních vztahů, které vznikají mezi lidmi navzájem, nebo mezi lidmi a širším sociálním prostředím. Jejich působení může mít kladný vliv na celkový průběh situačního prožívání, který podněcuje k překonávání překážek, nebo se může vyvíjet negativním směrem s expozicí prvků neochoty, okázalosti, nekritičnosti, nízké pracovní morálky atd. Neoddělitelnou součástí prožívaného napětí je fyziologická odezva organismu, tzv. stresová reakce. Studium problematiky odezvy organismu na zátěž se datuje od osmdesátých let minulého století. V současné době není stres chápán jako jednostranně škodlivý důsledek působení zátěže, ale jako proces, ve kterém člověk jedná a reaguje na své okolí. Pro lepší vhled do „vnitřních sil“ stresové reakce, což je v podstatě systémová

odezva našeho těla (organizmu) na vnější nebo vnitřní stresor, uvádím podrobnější výklad. Prvotně probíhají chemické změny v našem vnitřním prostředí. Do krevního oběhu se začne vyplavovat adrenalin, což způsobí :

- Zvýšení tepové frekvence.
- Zrychlení transportu krve v krevním oběhu a procesu okysličování krve v plicích.
- Tělo se připravuje k akci. Dochází k odkrvení zažívacího traktu a podkoží.
- Krev se kumuluje ve svalech. Pokud tento stav trvá déle, dochází obvykle ke zvýšení potivosti.
- Do krve se uvolňuje cholesterol ke zvýšení energetického potenciálu. Při dlouhodobém působení zátěže může zadržování cholesterolu v cévách působit škodlivě.
- Dochází k zahušťování krve, které v případě zranění snižuje krvácivost.
- Zvyšuje se zraková ostrost, narůstá citlivost na zvuky, roste citlivost hmatových zakončení.
- Chlazení povrchu těla se nastavuje na očekávanou zvýšenou zátěž zvýšením potivosti.
- Roste napětí v obličejové části, které se projevuje červenáním a grimasami vyjadřujícími připravenost k akci.
- Dochází k roztahování plicních sklípků, které ulehčují dýchání a usnadňují okysličování krve.
- Snižuje se citlivost na bolest vyplavováním endorfinů z hypothalamu do krevního oběhu.

Uvedené změny ve funkci vnitřních orgánů záchranáře systémově sledují zlepšení připravenosti organismu ke zvládnutí očekávané akce. V průběhu civilizačního vývoje se člověk naučil reagovat nejen na očekávanou velkou zátěž, ale reaguje ve stejné systémové odezvě i při malých změnách jako např. uvědomění si chybného rozhodnutí, kritika vlastní osoby nebo špatná známka ve škole. Přetrvává-li situační připravenost organismu delší dobu, dochází k uvolňování hydrokortizonu, který způsobuje zhoršení

celkové dispozice organismu překonávat zátěž. Pro hodnocení průběhu stresové reakce je důležité znát velikost a četnost pozitivních (eustres), i negativních (distres) zátěžových faktorů. Stresovou odezvu organismu může vyvolat nejen psychická, ale i nadměrná fyzická zátěž.

Obecným principem živé přírody je neustálé hledání rovnováhy mezi tlakem vnějšího prostředí a vnitřní aktivitou, tj. prožíváním každého jedince. Tomuto vyvažování říkáme homeostatický princip. Reakce organismu na zátěž probíhá postupně ve fázích, které lze v subjektivním prožívání záchranáře vysledovat. Rozvedme si ji blíže. Vyjdeme situačně z rovnováhy organismu v nočních hodinách služby. Rozezná se poplachový zvonek. Akustický signál zvonku vyvolá alarmovou reakci. V organismu začínají probíhat změny připravující jej na očekávanou zátěž. Změny mají charakter eustresu, tj. kladného nastavení vůči očekávané zátěži. Na příklad u řidičů - strojníků dochází během jedné minuty ke zvýšení tepové frekvence z klidových 70-75 tepů za min. na 130-140 tepů za min. Dochází k nastavení na rezistentní úroveň. Uvolňují se energetické rezervy. Záchranář je připraven k akci. Následně dochází v průběhu řešení MU k jejich odčerpávání až vyčerpání. Přiměřená míra vyčerpání je v práci záchranáře velmi důležitá. Neměla by překročit míru profesionálně přiměřeného vyčerpání, to znamená míru zátěže, na kterou je dlouhodobě připravován ve výcviku. Pokud dojde k jejímu překročení, může dojít k nevratným změnám psychofyziologických funkcí, např. svalové křeče nebo nástup neurotických symptomů projevující se v poruchách motoriky (třesy končetin, blokování chůze).

Obecně vzato je zvládnutí stresu dáno osobností, jejími silnými a slabými stránkami, snahou po seberealizaci i zdravím. Nejtypičtějším symptomem stresu je tzv. uvažování v bludném kruhu. Problém je opakovaně přehráván v naší mysli tak intenzivně, že nejsme schopni uvažovat racionálně. Často k tomu dochází ve fázi relativního klidu (ukončení MU a návrat na stanici). Vymanit se z této smyčky vyžaduje co nejlépe popsat problém, uvolněně si o něm pohovořit nejlépe řízeným rozhovorem. Někdy také pomáhá vysilující fyzická činnost (posilovna, hřiště).

2.1.2 Další stresující zážitky mající vliv na psychiku hasičů

Příroda nás vybavila reakcí na stres. Změny v organismu, na který působí stresor, jsou nespecifickými adaptačními reakcemi. Nespecifické proto, že různé stresory vyvolávají obdobnou nebo stejnou odpověď. Adaptační proto, že se subjekt (záchranář) snaží adaptovat, to znamená přizpůsobit se, akceptovat jejich vliv. Z časového průběhu zatěžování stresorem lze odvodit, do jaké míry je postupné snižování intenzity odezvy dáno vyčerpáním nebo adaptací (trénink, výcvik). Biologická reakce na stres má jediný účel - poskytnout organismu rychlou možnost bojovat nebo nejde-li to, utéct. Reakce na stres, při které se vyplavuje do krve adrenalin, je velmi krátká, ale velmi energeticky náročná. Po dobu několika sekund si odebírá organismus energii z rezerv. Série rychle po sobě následujících stresových situací tak může způsobit velmi rychlé totální fyzické i duševní vyčerpání. Stres, lépe řečeno působení stresorů, je obvykle uváděn podle jeho psychopatologického působení.

- Somatické symptomy: bolesti hlavy, závrať, bolesti na hrudi, pocit nedostatku energie, pocení, bolesti ve spodní části zad, bolesti svalů, dechové potíže, pocity na zvracení, „knedlík“ v krku, slabost, tíže v končetinách apod.
- Symptomy nutkavé, zachvacující: potíže s pamětí, úzkost, zmatenost, potíže s „rozhodováním“, zhoršená koncentrace, prázdná hlava, zpomalená činnost ve snaze o perfektnost apod.
- Symptomy podrážděnosti a nepřátelství: nepochopení druhými, pocity ublížení, kritičnost, dráždivost, nekontrolované výbuchy zlosti apod.
- Symptomy deprese: špatná chuť k jídlu, plačtivost, sebeobviňování, pocit samoty, beznaděje, nezájem, ztráta sexuální aktivity, myšlenky na ukončení života apod. Hovoříme-li o stresu, nelze nepřipomenout alespoň stručně problematiku frustrace a deprivace.
- Deprivace představuje zjednodušeně nepřítomnost určité podnětové sféry, která za normálních podmínek uspokojuje jednotlivé potřeby. Obvykle se jedná o deprivaci sensorického, spánkového nebo citového základu.

- Frustrace: prožíváme ji při znemožnění (blokování) cesty k uspokojení potřeby. Frustrace se projevuje jako pocit ohrožení, nedostatku, omezení, ztráty sebedůvěry apod. Reagujeme několika způsoby. První možnost je útok (agrese), dále pak resistance (snést a přestát), někdy regrese (primitivní chování) či rezignace (ústup, útek).

Stresory nás nutí k přizpůsobování nebo k akci. Možnosti zvládnutí MU, do kterých se záchranáři dostávají, jsou závislé v první řadě na osobní systémové spolehlivosti (součinu fyzického zdraví, psychického zdraví, odborných znalostí). Pokud je naplněna uvedená podmínka, potom budou možnosti zvládnutí MU závislé na tom jak:

- je záchranář schopen srozumitelně chápat pravidla hry řešení mimořádné události (opakem je chaos);
- záchranář zvládá jednotlivé úkoly, které má splnit, důvěřuje ve svůj potenciál, ve své schopnosti (opakem je stav: je to nad mé síly);
- záchranář je přesvědčen o smysluplnosti úsilí, které při řešení mimořádné události vynakládá, o tom, že stojí za investici energie, času a rizika. Potom přijímá úkoly a problémy ne jako nutnost, ale jako výzvu.

Významná je také připravenost k riziku. Připravenost podstoupit rozumné riziko je spolu se samostatností a iniciativou předpokladem pro úspěšné řešení mimořádné události. Připravenost k riziku však není lehkomyšlnost a nezodpovědnost. Spočívá v rozvíjení morálněvolných a intelektuálních schopností hasičů - záchranářů. Přijímání kalkulovaného (řízeného) rizika je zahrnuto do výcvikových programů realizovaných v průběhu přípravy záchranářů na jejich významné společenské poslání. Úspěšné zvládnutí připravenosti k riziku je spojené se zvládnutím pocitů úzkosti a strachu. Projevy úzkosti a strachu jsou velmi individuální. Je-li záchranář v daném okamžiku vybaven dostatečnou vůlí, vírou a sebedůvěrou, zvyšuje se významně úspěšné vyřešení MU. Zejména konkrétní strachy, např. strach z neznámého, tmy, smrti, zvířat apod., mohou situačně snížit psychickou odolnost (spolehlivost) vyrovnávat se s MU. Strach

nesmí záchranáře ovládnout (paralyzovat). Záchranář ochromený strachem je obvykle pro řešení MU nepoužitelný. Existují však i jedinci, kteří záměrně vyhledávají nebezpečí vyvolávající silné podráždění sympatiku s účinkem, které je blízké sexuálnímu podráždění. Toto chování je však s činností záchranáře neslučitelné. Jedinci s takovým chováním mohou být pro své okolí nebezpeční, protože jejich vztah k odpovědnosti je změněn. Nedá se jim věřit. Věřit také nelze jedincům, kteří tvrdí, že nemají strach. Buď se jedná o hazardéra nebo jde o chlubení. Ke kontrole a zvládnutí strachů a úzkostí lze obecně doporučit: očekávat je, poznat je, zůstat klidný, soustředěný, pokusit se je pochopit, pozorovat, přijmout. Podívat se na ně jakoby zvenčí, vyhodnotit je, rozptýlit představy, uvědomit si míru nebezpečí. Varovat se nečinnosti, být pozitivně naladěný a trpělivý. Sklenka na kuráž je s činností záchranáře v průběhu řešení MU i bezprostředně po ní neslučitelná.

Zvládnutí strachů a úzkostí v sociální skupině (družstvu, pracovní směně) vyžaduje názorovou a postojovou jednotnost, jednoznačné vedení (řízení velení), využití osobního příkladu, aktivitu. Je třeba likvidovat již první známky paniky, sledovat a odhadovat myšlení ostatních členů skupiny. Projevy strachu nelze zaměnit s panikou. Panika paralyzuje, kdežto strach v počátečních stádiích aktivizuje. Paniku je možno charakterizovat jako hromadné zděšení vedoucí k neracionálnímu jednání, které se obvykle rozvíjí jako důsledek kolektivního (nesourodého) strachu, hrůzy prožívané skupinou jedinců nebo jedince. Panika může být jak jednorázovým, tak i složitým mechanismem (narůstání panických projevů ve vlnách). Panika je téměř nezvladatelným projevem, pokud se budeme snažit použít prostředky psychologické domluvy nebo příkazů. Panika je při řešení MU prakticky zvládnutelná jen pomocí násilných aktů na úrovni stáda zvířat. Má to svoji logiku, neboť člověk zachvácený panikou ve svých projevech klesá na vývojově nižší úroveň prožívání, vnímání, chování. Jako projev příbuzný panice je někdy uváděna masová hysterie, která se projevuje kolísáním mezi několika možnými volbami řešení okamžité situace, které se však jeví všechny jako bezvýchodné. Masová hysterie snadno přechází v paniku.

V této souvislosti stojí za to zmínit se o kategoriích hrdinství, odvaha, statečnost. Psychické problémy jednotlivého záchranáře při řešení MU jsou úzce spjaty s psychickými problémy ostatních členů skupiny (týmu), družstva, směny. I když organizační pravidla hry jsou u záchranářů jasná, výcvikem a zkušenostmi průběžně upevňovaná, připomínáme několik dobrých zásad. Po zhodnocení situace musí být okamžitě zřetelně viděn velitel zásahu. Jen velitel zásahu bude v průběhu MU přijímat, poskytovat a rozhodovat, jak se naloží s informacemi. Praxí ověřený postup doporučuje:

- stanovit pořadí důležitosti jednotlivých činností;
- nepřipustit unáhlené jednání, snadná řešení, laciné kompromisy;
- zabránit dezinformacím, které vznikají u každé MU;
- osobním příkladem šířit klid a odhodlání;
- upevňovat důležitost každého člena zasahujícího týmu.

Je nezbytné odstraňovat technické a organizační duplicity a nejasnosti a zvyšovat tak prosystémové chování hasičů v práci i výcviku.

2.2 Nehoda autobusu u Nažidel

2.2.1 Stručný popis nehody u Nažidel - výtah z nepublikované úřední zprávy

V sobotu 8. března 2003 došlo k tragické dopravní nehodě patrového autobusu u Nažidel na Českokrumlovsku.

Jak se stala tato nehoda na silnici E55?

Vrchol svahu se spádem 12%, několik dopravních značek upozorňujících na nebezpečné klesání. Byl to autobus typu NEOPLAN N 122 o váze 26 tun, délky 12 metrů, s výškou 4 metry a těžištěm ve výšce 1,8 metru. 40 cestujících z celkového počtu 51 sedělo dle nařízení řidičů nahoře. Kilometrovník 159, patrový Neoplan sjíždí kopec rychlostí 118 km za hodinu. Po ujetí cca 700 metrů – kilometrovník 158,3, vjíždí tento autobus na krajnici vozovky. Krajnice je ve špatném stavu. Autobus snižuje rychlost na 98 km za hodinu. Po ujetí cca 18 metrů začne autobus drhnout o svodidla. Po ujetí dalších cca 80 metrů řidič strhává volant o 67 stupňů vlevo. Neoplan přejíždí bočním smykem vozovku v oblouku o poloměru 178 metrů na levou stranu. Dopředná rychlost tohoto kolosu je stále více než 60 km za hodinu. Tento poloměr činí na .vozovce cca 40 metrů jízdy. Řidič nebrzdí, nesnaží se „vyšněrovat“ vozidlo. Kilometrovník 158,2, patrový autobus je srovnáván svodidly na levé straně komunikace, naklání se, dopředná rychlost trvale více než 60 km za hodinu. Jede šikmo svahem. Do prostoru pro cestující v horním patře vnikají stromy rostoucí na úpatí svahu. Stromy o průměru 20, 30 cm rvou střechu a první řady sedadel. Vnitřkem autobusu létají vlepená skla. Neoplan se převrací o 450 stupňů přes střechu, která nemá žádnou konstrukční pevnost. Plato střechy zůstává ležet na zemi, bus se převrací dále okolo své podélné osy a zůstává ležet na levém boku. Autobus byl postaven zpět na kola během hodiny z důvodu vyprošťování raněných a mrtvých, kteří zůstali zaklíněni pod ním.

Zemřelo 19 osob, z toho 17 na místě, 2 při převozu, 26 těžce raněných, 7 lehce raněných. Zranění byli převezeni do nemocnic v Českém Krumlově, Prachaticích a Českých Budějovicích. Průměrný věk obětí – 36 let (děti ve věku: 2, 13, 15, 2 děti ve

věku 16 let, sedmnáctiletá dívka, 2 osmnáctileté dívky a další osoby ve věku 21 let, 30, 43 let a starší).

Zprávu o blíže neupřesněné dopravní nehodě autobusu na trase z Dolního Dvořiště do Českých Budějovic nahlásila ve 20.24 hodin na územně příslušné operační a informační středisko HZS Jihočeského kraje v Českém Krumlově zdravotnická záchranná služba Český Krumlov. Ve 20.25 hodin vyjela na místo události požární technika.

Na místo dopravní nehody přijela jako první jednotka HZS z PS Kaplice s vozidlem RZA – JEEP v počtu 1+1 a bezprostředně za tímto vozidlem CAS 25 LIAZ v počtu 1+2. Při příjezdu k dopravní nehodě byl v místě pádu autobusu postaven na silnici osobní automobil, který reflektory osvětloval místo dopravní nehody. Uvnitř automobilu byla naložena 1 zraněná osoba. Jednotka PO zjistila, že havarovaný autobus se nachází v louce asi 7 metrů pod úrovní vozovky. Požární vozidla byla neprodleně postavena tak, aby reflektory co nejvíce osvětlovaly místo dopravní nehody. Velitel požární jednotky PS Kaplice provedl předběžný průzkum, během něhož vyžádal u OPIS Český Krumlov povolání dalších posilových jednotek.

Jednotka PS Kaplice byla rozdělena na 2 skupiny. První skupina 1+1 poskytovala první pomoc zraněným osobám, které se nacházely mimo autobus. Použila přitom zdravotní vybavení první pomoci z RZA a CAS. Při poskytování první pomoci zraněným osobám této skupině rovněž vydatně pomáhaly 2 zdravotní sestry ze zájezdového autobusu, který zastavil opodál nehody.

Druhá skupina vyjmula z RZA vyprošťovací zařízení (autobus převrácený na levém boku se nacházel cca 25 m od silnice) a neprodleně zahájila záchranu osob uvnitř autobusu. Dvnitř autobusu, kde byl slyšet nářek zraněných osob, se skupina dostala po odstranění čelního skla. Po vstupu dovnitř autobusu bylo zjištěno, že pro vyproštění

osob bude třeba použít pneumatické vaky (jedna ze zraněných osob byla uvězněna částečně pod autobusem).

V té době již byly na místě sanitní vozy. Po nadzvednutí části autobusu pomocí pneumatických vaků byly zraněné osoby postupně za spolupráce s lékařem zdravotní záchranné služby z vnitřku autobusu vyneseny a předány k dalšímu ošetření.

V době, kdy druhá skupina PS Kaplice prováděla záchranu cestujících z vnitřku autobusu, přijelo na místo dopravní nehody první vozidlo z CPS Český Krumlov CAS 27 T815 v počtu 1+5. Po příjezdu na místo převzal velení zásahu velitel čety z CPS Český Krumlov. Neprodleně byla použita osvětlovací rampa na CAS 27. Po osvětlení místa nehody bylo zjištěno, že mezi silnicí a autobusem (pod srázem) se nachází celá utržená střecha autobusu, pod níž byly rovněž zraněné a usmrcené osoby. Jednotka PO započala s vyprošťováním osob v tomto prostoru. V té době se na místo dopravní nehody již dostavily další posilové jednotky HZS Český Krumlov, HZS České Budějovice, HZS PS Frymburk a JSDHO Přízeř s potřebnou technikou. Jelikož na místě zásahu byl již dostatek techniky i záchranářů, rozhodl velitel zásahu, že vyprošťování osob bude prováděno ze všech přístupových směrů. V této době byla uvedena do činnosti další osvětlovací technika JSDHO Přízeř, tak že místo dopravní nehody bylo již dostatečně osvětleno. Zraněné osoby byly vynášeny na silnici, usmrcené osoby na určené místo. Tato činnost byla řízena lékaři zdravotní záchranné služby. Poslední zraněná osoba byla vyproštěna ve 21.37 hodin.

Neprodleně po ukončení záchrany osob byla provedena prvotní opatření k zamezení úniku nafty z havarovaného autobusu. Porušené palivové potrubí bylo provizorně utěsněno těsnícím tmelem. Současně s touto činností bylo započato se shromažďováním osobních věcí cestujících. Tyto byly soustředovány na určeném místě, kde byly střeženy příslušníky Policie ČR. Po vyklizení osobních věcí z nákladového prostoru byl autobus pomocí jeřábu AV 14 postaven na kola. Po celou tuto dobu byl prováděn průzkum uvnitř autobusu i v okolí, zda se zde nenachází další

osoby. Osobní věci cestujících byly naloženy na nákladní automobily a odvezeny na Policii ČR do Českého Krumlova.

Po ohledání zemřelých osob, které prováděli příslušníci Policie ČR a soudní lékař, příslušníci HZS pomáhali pracovníkům pohřebních služeb s transportem do vozů pohřební služby.

Po příjezdu řídicího důstojníka ÚO Český Krumlov, řídicího důstojníka HZS Jčk, ředitele OŘ PČR, ředitele HZS JčK, ředitele ZZS České Budějovice byl utvořen řídicí štáb, který koordinoval činnost všech složek v místě dopravní nehody. Do štábu se postupně zapojovaly další osoby (lékař SLO MUDr. Vorel, okresní státní zástupkyně). V průběhu záchranných prací se na místo dopravní nehody dostavil rovněž hejtman JčK RNDr. Jan Zahradník, vedoucí oddělení krizového plánování krajského úřadu Ing. Jaroslav Jedlička a pracovník GŘ HZS ČR plk. Dr. Zdeněk Hanuška.

Po ukončení záchranných prací bylo rozhodnuto, že na místě dopravní nehody bude ponechána jednotka PO s osvětlovací technikou a hlídka PČR. Likvidační práce budou zahájeny za denního světla.

Likvidační práce byly zahájeny 9. 3. 2003 v 7.13 hodin. Práce zahájila požární jednotka PS Kaplice. Na pokyn policie započal průzkum celého ohraničeného prostoru nehody. Po provedeném průzkumu se na místo dostavila jednotka CPS Český Krumlov s TA1Avia ve složení 1+3. Po vzájemné dohodě s policií byl prováděn sběr veškerých věcí do PVC pytlů. V těchto pytlích byly předměty roztříděny podle charakteru:

- ostatky a části lidských těl;
- osobní cenné předměty pasažérů autobusu;
- odpadový materiál.

Ostatky a osobní předměty přebírala Policie ČR. Z důvodu řádného ohledání místa nehody bylo provedeno odstranění vyvráceného porostu a nahromaděné zeminy.

V průběhu prací se dostavil na místo řídící důstojník ze stanice Český Krumlov, ředitel HZS Jihočeského kraje, pracovník Odboru životního prostředí Městského úřadu Kaplice, soukromá odtahová služba Korostenski z Českých Budějovic a pracovníci SÚS Český Krumlov.

Po vytažení střechy autobusu odtahovou službou na vozovku ji jednotka ze stanice Kaplice rozřezala na tři části z důvodu bezpečnosti během transportu. V této době činnosti druhá skupina prováděla prohlídku vnitřního prostoru autobusu a doplnění vzduchu do brzdové soustavy havarovaného vozidla. Po příjezdu nákladního automobilu AVIA ze stanice Český Krumlov byly naloženy autosedačky, plastové části, autobaterie z havarovaného autobusu a odpad v pytlích. V této době prováděli zaměstnanci SÚS Český Krumlov provizorní opravu poškozených svodidel.

Při záchranných pracích a likvidaci následků dopravní nehody nedošlo k žádnému úmrtí ani zranění příslušníků zasahujících jednotek. Rovněž nedošlo k žádné poruše na požární technice.

Klady zásahu:

- Při zásahu nemohly být použity radiostanice pro nedostatečný signál v daném místě. To však v žádném případě neovlivnilo rychlost a kvalitu zásahu, neboť jednotky PO byly vybaveny dostatečným počtem mobilních krizových telefonů. Spojení z místa nehody bylo s OPIS zajištěno nepřetržitě pomocí této mobilní sítě.
- Při zásahu lze kladně hodnotit spolupráci všech základních složek IZS. Veškerá činnost byla prováděna koordinovaně v úzké spolupráci bez zjištění nedostatků.

Tolik stručný, neosobní výtah ze služební zprávy HZS.

3. Metodika

3.1 Metodika výzkumu

Metodika výzkumu se opírala a podrobné seznámení se s havárií v Nažidlech. Na základě rozhovorů s hasiči byly zformulovány 3 hypotézy, které se snaží postihnout předmět našeho zkoumání - vliv zásahů s tragickými následky na psychiku hasičů.

Pracovní tým psychologek přijel do jižních Čech bezprostředně po tragédii v Nažidlech již 11. března 2003. Navštívily hasiče v Kaplici, Českém Krumlově, Českých Budějovicích i členy jednotky SDH obce Přízeř, mluvily s nimi o tomto zásahu. Ani jeden z hasičů neřekl, že jejich návštěva byla zbytečná. Právě naopak, shodli se v tom, že to pro ně mělo velký význam. Funkce psychologa má zvlášť u HZS ČR rozhodně své opodstatnění, protože hasiči se mnohokrát u zásahů setkávají s událostmi, které je značně ovlivní.

Po stanovení hypotéz o dopadu neštěstí v Nažidlech na psychiku členů záchranného týmu bylo pečlivě posuzováno, jakým způsobem je verifikovat. Po posouzení možností, zejména když se vzala v úvahu velká zaneprázdněnost členů HZS a začleněných sborů dobrovolných hasičů, byl jako metoda verifikace hypotéz použit polořízený rozhovor.

Polořízený rozhovor byl proveden se sedmi účastníky záchranné akce v Nažidlech, a to s 6 členy HZS a 1 členem dobrovolných hasičů. Nutno podotknout, že mnozí členové záchranné akce odmítli absolvovat řízený rozhovor, někteří z důvodů, že nechtějí vzpomínky dále oživovat, jiní důvod, proč nechtějí o tragedii hovořit, uvést nechtěli. Sedm řízených rozhovorů z celkového počtu 45 členů HZS zapojených do akce a dobrovolných hasičů se jeví jako dostatečně statisticky významných a postihuje zhruba 15% účastníků.

Aby řízený rozhovor mohl být u všech respondentů srovnáván a co nejobjektivněji vyhodnocen, bylo vypracováno 19 otázek. Některé otázky, tzv. kontrolní, byly úmyslně

formulovány podobně, aby mohla být byla posouzena pravdivost odpovědí respondentů. Jedná se např. o otázky 11-14.

3.2 Seznam otázek použitých v řízeném rozhovoru s konkrétními záchranáři

Jak již bylo řečeno, metoda polořízeného rozhovoru vycházela z odpovědí šesti profesionálních hasičů a jednoho hasiče dobrovolného. Věková hranice hasičů byla v rozmezí 29-65 let. Mezi hasiči nebyla žádná žena. Kvalifikační úroveň byla charakteristická pro současný Hasičský záchranný sbor. Velitel zásahu, často bývá současně i velitelem družstva, má vysokoškolské vzdělání. Ostatní hasiči mají povinně vzdělání středoškolské a náročný profesionální výcvik. Při nehodách a neštěstích většího rozsahu se na místo následně dostaví hasiči vyšších řídicích struktur a přebírají velení zásahu. Zde se přísně dodržuje subordinace řídicích struktur.

1. Jaké byly vaše dojmy z neštěstí bezprostředně po příjezdu?
2. Nebrzdil pochopitelný šok z rozsahu neštěstí začátek záchranných prací?
3. Vliv tmy na vnímání rozsahu neštěstí?
4. Jaké jste měl pocity po plném ujasnění rozsahu neštěstí, když bylo známo, že je mnoho mrtvých, včetně dětí?
5. Jak se vyvíjely vaše pocity v průběhu 1. etapy záchranných prací - vyproštění raněných, jak hodnotíte svoji profesionální připravenost?
6. Jaká je vaše nejmotivnější vzpomínka na neštěstí v Nažidlech?
7. Co vás napadne dnes po letech, slyšíte-li slovo Nažidla?
8. Změnila vaše účast na záchrannářských pracích v Nažidlech nějakým způsobem váš hodnotový systém?
9. Změnila vaše účast na záchrannářských pracích v Nažidlech nějakým způsobem váš soukromý život?
10. Domníváte se, že jste byl na tak veliké neštěstí předem dostatečně připraven?
11. Považujete psychologickou pomoc a péči zaměstnavatele o váš duševní stav za dostatečné?

12. Jak vám pomohl konkrétně psycholog HZS?
13. Co jste postrádal v jeho práci?
14. Byla jeho práce dostatečně účinná nebo ji podle vašeho soudu odbyl?
15. Byl byste dnes v podobné situaci jako byla záchranářská akce v Nažidlech lépe profesionálně připraven?
16. Jak hodnotíte profesní psychologickou přípravu vedenou psychologem HZS?
17. Jaká byla psychologická terapie zajišťovaná zaměstnavatelem bezprostředně v týdnech a měsících po události v Nažidlech?
18. Lze dnes jednoznačně prohlásit, že jste se již s touto situací beze zbytku vyrovnal?
19. Co považujete za nejdrastičtější zážitek ve své dosavadní profesní činnosti mimo Nažidel?

3.3 Pracovní postup

Záznamy z řízených rozhovorů s jednotlivými respondenty byly zaznamenávány prostředky obecné češtiny, aby byla zachována jejich autentičnost. Proto byly záznamy jednotlivých rozhovorů zachovány a umístěny v příloze této práce.

Odpovědi z jednotlivých řízených rozhovorů s respondenty byly shrnuty vždy ke kontrolní otázce, aby bylo umožněno jejich snadnější posouzení a zobecnění, o kterých pojednává část práce zvaná Verifikace stanovených hypotéz.

Po zobecnění hypotéz, jejich vyvrácení či potvrzení následují doporučení pro praktickou činnost hasičů.

3.4 Stanovení hypotéz dopadu neštěstí v Nažidlech na psychiku členů záchranného týmu

Hypotéza 1.

Obrovská tragédie zanechala velké stopy ve vědomí účastněných osob bezprostředně i dlouhodobě po nešťastné události.

Hypotéza 2.

Následná nesystematická psychologická péče, která byla účastníkům záchranné akce poskytnuta, se s odstupem několika let projevuje jako málo účinná.

Hypotéza 3.

Neštěstí v Nažidlech se všemi doprovodnými a souvisejícími událostmi umožnilo předběžně zformulovat dílčí závěr o nezbytnosti psychologické přípravy hasičů jako organické součásti jejich pravidelného výcviku.

4. Výsledky

4.1 Verifikace stanovených hypotéz

Analýza řízených rozhovorů podle jednotlivých otázek položených respondentům včetně dílčích závěrů:

Otázka č. 1 : Jaké byly vaše dojmy z neštěstí bezprostředně po příjezdu?

- *Zmatek, tma, sténání, nářek*
- *Stísněné pocity, nářek, zmatek, nepřehlednost.*
- *Těžko mé pocity popíšu, bylo to jako bych se ocitl v nějakém zlém snu. Již při cestě na místo neštěstí jsme byli informováni, o jaké neštěstí jde, ale přesný rozsah jsme neznali, myslím, že úplně těsně po příjezdu jsem se asi na několik zlomků vteřiny úplně zastavil a nebyl schopen žádného pohybu, tento okamžik však opravdu trval jen velice krátkou dobu.*
- *Obava z velkého rozsahu neštěstí.*
- *Mé dojmy nebyly žádné, nebo si žádné neuvědomuji. Ihned jsem se zapojil do záchranných prací.*
- *Po příjezdu na místo neštěstí jsme zjistili, že na místě „vládne“ chaos. Na úzké silnici pobíhalo velké množství členů integrovaného záchranného systému, přijížděly sanitky, které neměly možnost se otáčet a odvážet raněné.*
- *Bylo pohromadě tolik neštěstí, že jsem nebyl schopen se v prvních chvílích zorientovat.*

Analýza odpovědí a formulace dílčích závěrů:

Téměř všichni dotazovaní připouští při dojezdu na místo hromadné havárie v prvních chvílích (možno počítat od vteřin po několik málo minut) v zásadě obecně lidské, emotivní pocity. Zděšení, pocit bezmoci, vědomí osobní odpovědnosti, postupné ujasňování obrovského rozsahu. Přestože rozsah neštěstí byl mimořádný, záhy převládl profesionální přístup u všech členů HZS.

Otázka č. 2 : Nebrzdil pochopitelný šok z rozsahu neštěstí začátek záchranných prací?

- *Ne, v žádném případě*
- *Zpočátku ano, ale přesný rozsah ještě nebyl znám, veškeré úsilí jsem zaměřil na plnění rozkazů a úkolů od velitele.*
- *Brzdil jen velmi krátkou chvíli (zlomky vteřiny), poté jsem se plně zapojil do záchranné práce.*
- *U mne ne, protože v době mého příjezdu již byla záchranná práce v plném proudu a já spolu s kolegou jsme se zapojili do již rozběhnuté akce.*
- *Nepocítoval jsem žádný šok, tudíž se nestalo nic, co by mne brzdilo v práci, troufám si říci, že šok z rozsahu neštěstí začátek prací nebrzdil, spíše výše jmenovaný chaos ztěžoval práci záchranářů.*
- *Možná v první chvíli, možná minutu dvě a následně už působil záchranářský instinkt.*

Analýza odpovědí a formulace dílčích závěrů:

Jestliže první otázka postihovala bezprostřední dojem účastníků, druhá již směřuje k okamžitému zahájení prací, které zejména spočívá v těsné koordinaci pracovníků hasičského záchranného sboru a zdravotní služby. Musíme si ujasnit, že příslušníci hasičského záchranného sboru jsou dlouhodobě cvičeni a pracují v sehraných týmech a vědí, že se mohou na sebe kdykoliv spolehnout. Rovněž velitelé zásahu jsou vycvičení profesionálové a v akci panuje přísná disciplína, něco jako vojenská nedílná velitelská pravomoc. Takže výpovědi hasičů jednoznačně potvrdily, že v důsledku emocí k žádné prodlevě zahájení záchranných prací nedošlo.

Otázka č. 3 : Vliv tmy na vnímání rozsahu neštěstí?

- *Díky tmě a v počátku pouze nedostatečným osvětlením bylo vnímání neštěstí horší.*
- *Z mého pohledu fungovala tma jako jakási rouška, která neodhalovala celý rozsah katastrofy.*
- *Do doby než došlo k úplnému a dostatečnému osvětlení místa nehody, tma z mého pohledu fungovala jako rouška, která leccos schovala, po plném osvětlení bylo vnímání rozsahu neštěstí horší, což bylo umocňováno stíny, které vrhaly trosky autobusu a blikající majáky.*
- *U mne tma vzbuzovala obavu z toho, co bude následovat, až dojde k plnému osvětlení celého okolí tragédie a tudíž k plnému zjištění celého rozsahu neštěstí.*
- *Snazší je to, když je světlo, v tomto případě šlo spíše o to, že jsme pořád hledali, kde je kdo, protože nebyl k dispozici žádný seznam cestujících a ani se pořádně nevědělo, kolik cestujících v autobuse jelo.*
- *Vzhledem k tomu, že nebyl znám přesný počet cestujících v autobusu, bylo časově náročné prohledat celé okolí havárie a tma zde byla tím ztěžujícím faktorem.*
- *Poctivě řečeno byla milosrdná, protože s následně přibývajícím osvětlovací technikou docházelo k ujasnění si obrovského rozsahu tragédie.*

Analýza odpovědí a formulace dílčích závěrů:

Začátkem března se rozednívá před sedmou hodinou a myšlenka, jak bude vypadat celkový pohled na tragickou událost, jistě napadla každého z přítomných. Přestože osvětlovací technika s příjezdem dalších vozidel byla stále účinnější, plné denní světlo přítomnými otrásl. Zejména jednotlivé části lidských těl daly poznat hrůznost a rozsah neštěstí. Za několik hodin prací si záchranáři pomalu zvykali na rozsah tragické události, ale plné denní světlo vyvolalo ve většině přítomných opětovný šok. Jak vyplývá z provedených rozhovorů se záchranáři i z rozhovorů s některými veliteli, tento druhý šok již neměl dlouhé trvání, popř. byl potlačen profesionalitou a pevným odhodláním, co nejvíce pomoci.

Otázka č. 4 : Jaké jste měl pocity po plném ujasnění rozsahu neštěstí, když bylo známo, že je mnoho mrtvých, včetně dětí?

- *V tu chvíli jsem si neuvědomoval žádné pocity, přednost měla záchranná práce.*
- *Protože už jsem byl plně zapojen do záchranných prací, nějak jsem si tyto věci neuvědomoval, vzpomínky (plné detailů) jsem si vybavil až s několikadenním zpožděním.*
- *Nevzpomínám si na nějaké pocity. Po plném ujasnění rozsahu neštěstí jsme se věnovali záchrance a pomoci raněným a mé myšlenky směřovaly k co největšímu nasazení a tím pádem k co největší pomoci raněným.*
- *Asi bych takový pocit jako záchranář mít neměl a nikdy před tímto neštěstím jsem ho u žádného zásahu neměl, ale proběhlo u mně velice silné, a silně vnímané, v podstatě nekontrolovatelné, sevření hrudníku, polilo mne horko a měl jsem pocit neskutečného sucha v ústech.*
- *Opět musím říct, že si neuvědomuji žádné zvláštní pocity, je ale pravda, že po zjištění počtu dětských obětí mne to sebralo, protože jsem též otcem dvou dětí. Pocit úzkosti a beznaděje se u mne ale dostavuje vždy, když jsou u nějakého neštěstí obětmi děti, to na mne vždy působí skličujícím dojmem a lidově řečeno mne to „sebere“.*
- *Uvědomoval jsem si velký rozsah tohoto neštěstí, ale na osobní pocity v dané chvíli nebyl čas. Snažil jsem se maximálně svou prací pomoci.*
- *Ze své profesní činnosti jsem zvyklý vídat množství mrtvých (zejména autohavárie), ale mrtvé dítě je skutečnost se kterou se vlastně nelze vyrovnat.*

Analýza odpovědí a formulace dílčích závěrů:

K plnému ujasnění obrovského rozsahu tragedie došlo až za denního světla (chronologicky možno zahrnout do období po 8. hodině ranní, když se plně rozednilo). Z rozhovorů s většinou záchranářů vyplývá, že se svými vnitřními „zákazy“ bránili novému náporu emocí a pocitů. Někteří záchranáři pociťovali krátkodobě velmi intenzivní pocity, které přesně popisovali. V této souvislosti je nutné si ujasnit, že

rozsah tragédie umocňoval vysoký počet dětských obětí (chceme připomenout věk usmrcených dětí: 2, 13, 15, dále 2 děti ve věku 16 let, dívka 17 let, 2 osmnáctileté dívky a další osoby ve věku 21 let, 30, 43 let a starší; průměrný věk obětí byl 36 let).

Právě plné ujasnění si všech těchto souvislostí svědčí o vysoké profesionalitě záchranářů, kteří byli schopni se vnitřně uzavřít a připouštět si pouze takové myšlenky, které souvisely s bezprostřední záchranářskou prací. Z toho logicky vyplývá, že ono profesionální uzavření nitra bylo sice jediným, v tu chvíli možným, autoregulačním opatřením, ale přesto opatřením dočasným, ke kterému se bylo nutně vrátit a dodnes se vracet v psychologické terapii a výcviku.

Otázka č. 5 : Jak se vyvíjely vaše pocity v průběhu 1. etapy záchranných prací - vyproštění raněných, jak hodnotíte svoji profesionální připravenost.

- *Svoji profesionální připravenost hodnotím kladně, neboť při svém zaměstnání se velice často setkávám s tragédiemi různého rozsahu a při výkonu zaměstnání není čas na projevy pocitů či na projevení úzkosti, myslím, že při záchranné činnosti, při které se likvidují tragické následky, se v mém těle uvolňují nějaké chemické látky, které mi nedovolují myslet na své pocity. Jak jsem již popsal, první den jsme se všichni soustředili na záchranu raněných a na projevy úzkosti jsem vůbec nemyslel.*
- *Jak jsem již uvedl, při příjezdu jsem měl spíše stísněné pocity, které vystřídalo plné nasazení do záchranných prací, při kterém jsem neměl ani čas myslet na něco jiného než na co nejlepší zvládnutí svojí práce, při které byla velká naděje na záchranu několika osob s velmi těžkým zraněním a o jejich přežití, troufám si tvrdit, rozhodovali minuty. Jako dobrovolný hasič jsem absolvoval několik školení a odborných kurzů na velice vysoké odborné úrovni, ale, se vší úctou, na neštěstí takového rozsahu jako byla „Nažidla“ jsem dokonale připraven nebyl.*
- *Při vyprošťování raněných jsme používali vyprošťovací nářadí, se kterým pracujeme dá se říci denně, a tak to byl z tohoto pohledu zákrok rutinní, z tohoto pohledu jsem byl na toto neštěstí myslím velice dobře připraven, a to jak zručností, tak i vybavením, které jsme při zásahu používali. Mé pocity při této práci směřovaly k co nejdokonalejšímu zvládnutí práce, v této fázi jsem si rozsah neštěstí vůbec neuvědomoval.*
- *Pocity, které jsem popisoval v předešlé otázce, naštěstí velmi rychle pominuly a plně jsem se věnoval záchrance raněných, zvláště jejich transportu do připravených vozů záchranné služby, stísněné pocity již popisované se u mne již neobjevily ani v náznaku.*
- *I přesto, že absolvujeme velké množství námětových cvičení včetně nácviku vyprošťování zraněných v různých zavaleninách a při výcviku se modelují různé krizové situace, přesto si troufám říct, že nejde být na neštěstí takového rozsahu dokonale připraven.*

- *Profesionální připravenost spočívá v dokonalém používání vyprošťovací techniky včetně poskytování první pomoci. V tomto ohledu si myslím, že jsem připraven velmi dobře. Ze zkušeností a snad i rutiny již vím, že jsou mé pocity při jakémkoliv zásahu potlačeny, k vybavení situace, detailů, tváří aktérů u mě dochází až po několika dnech v nepředvídatelných situacích, třeba když mím místo neštěstí, někdy i ve spánku.*
- *S postupem akce už jednoznačně převážila profesionální činnost a emoce musely rychle ustoupit, což je doklad našeho profesionálního výcviku a připravenosti.*

Analýza odpovědí a formulace dílčích závěrů:

Záchranáři plně své pocity připouštějí, protože nejsou chodící roboti, kteří mechanicky vyprošťují těžce raněné a mrtvé, kteří likvidují pomíchané lidské ostatky. Ale současně jsou schopni ve všech situacích, ve kterých svoji činnost realizují, se v důsledku přípravy, výcviku, možnosti se spolehnout jeden na druhého, plnit i ty nejnáročnější úkoly. To se projevilo i v tak extrémním psychologickém zatížení, kterým bezesporu záchranná akce Nažidla byla. Záchranáři svorně připouští, že žádná zkušenost ani výcvik je nemohou na havárii podobného rozsahu nikdy zcela připravit, ale umožnily i zde se správně orientovat a odevzdat kvalitní práci. Zde dochází k mechanismu, kdy osobní pocity jsou potlačeny a převáží kolektivní úsilí, které umožní plnění konkrétních úkolů přikázaných příslušnými veliteli zásahu. To je také smyslem náročné přípravy na výkon této profese. Tedy ne pouze odborná, ale i psychická příprava.

Není ovšem možno zapírat, že podobné havárie, často jistě menšího rozsahu, se ve vědomí i podvědomí záchranářů kumulují. Je velmi obtížné postihnout, kde je ona pomyslná hranice, která umožňuje profesi ještě vykonávat a kde už ne. Právě v tomto momentě, jak se ještě dále přesvědčíme, vstupuje nezbytnost psychologické přípravy a terapie jako nedílné organické součásti výcviku.

Otázka č. 6 : Jaká je vaše nejemotivnější vzpomínka na neštěstí v Nažidlech?

- *Po vyproštění a vynesení mrtvých těl na místo úložiště a po jejich následném zakrytí postupně docházelo k tomu, že zmíněným obětem začali postupně, a dá se říci že opravdu všem, zvonit mobilní telefony, což bylo způsobeno tím, že po přejezdu hranic jejich blízcí věděli, že mohou volat za nižší tarif a postupně se jim ozývali, aby zjistili, v kolik hodin dorazí do místa bydliště a kdy se s nimi budou moci setkat. V té chvíli jsem si uvědomoval, že jejich blízcí ještě nevědí k jakému neštěstí došlo a nevědí, že se již se svými blízkými nikdy nesetkají. Při této vzpomínce si uvědomuji, že v té chvíli nikdo ze zúčastněných nevěděl, jak na tuto situaci reagovat a co „dělat“, myslím, že tento okamžik mi v paměti zůstane napořád.*
- *Když došlo k osvětlení místa neštěstí a poté po rozednění jsem viděl rozházené a poškozené dětské hračky a poházenou obuv, která je průvodním znakem nehod s tragickými následky, uvědomil jsem si plný rozsah neštěstí a došlo u mne k jakémusi vnitřnímu třesu a sevření v jednom, tento pocit bezmoci a utrpení ve mně zanechal opravdu velmi emotivní vzpomínky.*
- *Při opouštění místa neštěstí, to bylo již za plného světla, jsem se na silnici, po které autobus jel, zastavil a zadíval se dolů na místo katastrofy a musím říci, že v této chvíli jsem byl opravdu „naměkko“ a neměl jsem daleko k slzám.*
- *Je to nářek a vyděšené výrazy cestujících, kteří neměli vážná zranění a postávali, nebo posedávali bezprostředně v místě tragédie.*
- *Je to přivázaný medvídek na jednom ze sedadel v dolním patře autobusu, které nebylo příliš poškozené a vědomí toho, že chlapec, kterému tento medvídek patřil, již bohužel nežije, tato vzpomínka se mi hodně hluboko vryla do mé paměti.*
- *Když jsem našel při zásahu asi čtyřletou mrtvou holčičku, která mně připomněla mé vlastní dítě.*
- *Bezhlavě pobíhající řidič autobusu po silnici a přilehlém okolí, který si neuvědomoval, co se vlastně stalo.*

Analýza odpovědí a formulace dílčích závěrů:

Odpovědi v této otázce dokreslují složitost lidského chápání, prožívání, jeho individualitu, která se projevuje subjektivně v prožitcích konkrétního záchranáře. Na jednoho zapůsobí zvonění mobilních telefonů, ujasnění si rozsahu neštěstí, u jiného pohozená dětská hračka, či nalezení mrtvého dětského tělíčka. Ona rozdílnost nejemotivnější vzpomínky, zážitku je zcela jistě i ovlivněna konkrétním úkolem, přikázaným jednotlivými veliteli zásahu.

Otázka č. 7 : Co vás napadne dnes po letech, slyšíte-li slovo Nažidla?

- *Katastrofa, rozházené dětské hračky, neštěstí, stále nebezpečný úsek silnice.*
- *Skoro vždy mi přijdou na mysl osudy pozůstalých po tomto neštěstí, což je umocňováno tím, že kolem místa neštěstí, velice často, díky tomu, že je to na cestě do mého bydliště, projíždím a neméně často zde vidím u již vznikajícího památníku postávat zřejmě pozůstalé po obětech tohoto neštěstí, tak mi vždy přijde na mysl to, jakým způsobem a kolika lidem tato tragická událost otočila život a změnila plány na věci budoucí.*
- *Pro mne jsou to pořád živé vzpomínky na katastrofu velkého rozsahu, při které přišlo o život mnoho mladých lidí kvůli, myslím, pochybení řidiče autobusu.*
- *Téměř pokaždé si vzpomenu na oběti této tragédie a zamyslím se nad osudy jejich příbuzných a pozůstalých a nad tím, jak jim tato tragédie od základů změnila jejich život a plánování dalších věcí.*
- *Mám-li to říct upřímně, tak jsou to průtahy s odškodňováním pozůstalých, i když samozřejmě vím, že žádné odškodnění nenahradí blízkého člověka, ale když si vzpomenu na silná slova představitelů různých státních organizací bezprostředně po neštěstí, kteří říkali, že je třeba pomoci pozůstalým se alespoň částečně vyrovnat s touto tragickou událostí, a to rychle a v co možná největší možné míře a s postupem času tato slova vyšuměla do ztracena, tak to je to, na co si vždy při slově Nažidla vzpomenu a jsem téměř vždy rozladěn.*
- *Nic konkrétního. Především chaos, počet mrtvých a bohužel také některé neetické a bezcitné slovní reakce a rozhodnutí, kdy nám bylo nařízeno (příslušníkem jiného sboru IZS), abychom těžce raněné, kteří bohužel zemřeli v sanitkách ještě na místě nehody, odnesli zpět na místo neštěstí, kde bylo vyhrazeno místo – úložiště mrtvých vyproštěných těl.*
- *Jak je lidský život křehký a zranitelný.*

Analýza odpovědí a formulace dílčích závěrů:

Tato otázka byla formulována snahou postihnout co nejpřesněji hloubku prožitku jednotlivých záchranářů a jejich vyhasínání či nevyhasínání v průběhu uplývajícího

času. Přes skutečnost, že na jaře 2008 uplynulo již pět let od tragického neštěstí v Nažidlech, je možno reálně konstatovat, že prožitky z Nažidel zůstaly velmi hluboce uloženy ve vědomí hasičů. Jistě individuálně, subjektivně, ale vždy signalizují, že událost nebyla a nikdy nebude zcela zapomenuta. Zážitky z Nažidel byly časem překrývány jinými stresujícími zážitky, účastníci prošli hlubší či povrchnější psychologickou terapií, ale vzpomínky na Nažidla zůstávají stále živé.

Otázka č. 8 : Změnila vaše účast na záchranářských pracích v Nažidlech nějakým způsobem váš hodnotový systém?

- *Ne jsem záchranář, účast na neštěstích je má povinnost, jsem zvyklý zasahovat v těžkých situacích, čas zahojí všechny rány.*
- *Zcela určitě, po tomto neštěstí jsem si více než kdy jindy uvědomil, že ke změně života od základu a ke zborcení všech plánů a životních cílů stačí jen velice málo a že to „otřepané“ přání pevného zdraví a spokojeného života znamená víc než jen pouhou frázi a přání ze slušnosti. Uvědomil jsem si zároveň, že i když peníze v dnešním světě znamenají mnoho, nejsou všemohoucí a neznamenaají automaticky „šťastný život“ a nezaručují spokojené bytí na tomto světě.*
- *Hodnotový systém ne. Spíše jsem si uvědomil, že pravidla, která jsou stanovena, například bezpečnostní přestávky řidičů, dodržování rychlosti a podobně, u kterých máme pocit, že nás „obtěžují“, mají svůj velký význam. Zpět už se ale čas vrátit nedá.*
- *Nemyslím, že by změnila můj hodnotový systém, ale zcela jistě, alespoň částečně, změnila můj pohled na život a na práci, kterou dělám.*
- *Nezměnila, jen se mi potvrdilo to, že lidský život je jen velice tenká nitka, která jde velice snadno přetřhnout a že je třeba si vážit opravdu každého okamžiku, kdy můžu být se svými blízkými a mohu se radovat z „běžného“ života, možná to zní jako fráze, ale často si na toto neštěstí vzpomenu při řešení výchovných problémů svých dětí a tyto řeším více s chladnou hlavou, což je věci ku prospěchu, takže vlastně na mne tato akce nějakou změnu zanechala.*
- *Nezměnila, protože za svojí profesionální kariéru jsem zasahoval u velkého množství tragických událostí, samozřejmě ne tak velkého rozsahu, a svůj žebříček hodnot mám postavený na stále stejné úrovni. Vyhaslý lidský život nejde ničím nahradit a řešení různých, téměř vždy zbytečných „žabomyších“ sporů, jak doma, tak v zaměstnání, je zcela zbytečné a pro dnešní dobu tak typické honění se za co nejvyššími zisky bez ohledu na slušnost a férovost či kamarádství je v případě jakékoliv tragédie zbytečné a myslím, že skoro každý by v této situaci své hmotné statky vyměnil za zdraví svých blízkých.*

- Více si vážím lidského zdraví a lidských vztahů. Naučil jsem se řadu věcí chápat jako nepodstatné.

Analýza odpovědí a formulace dílčích závěrů:

Někteří záchranáři sice tvrdí, že tragédií v Nažidlech jejich hodnotový systém nebyl poznamenán, že ho mají stále stejný, či velmi podobný, ale neštěstí takového rozsahu se dotkne každého člověka. Více se přemýšlí o zranitelnosti každého z nás, narůstají obavy o naše blízké, neboť kdo lépe než záchranář ví, co vše se může stát v jedné vteřině. Jsou to právě členové hasičských záchranných sborů, kteří si ve své každodenní práci uvědomují, k čemu vede nedodržování dopravních předpisů. Z rozhovorů s jednotlivými respondenty vyplývá, že si ujasňují jako nejvyšší hodnotu lidský život a jeho ochranu, a že tragédie v Nažidlech posunula hodnotový systém k mnohem podstatnějším věcem než dříve.

Otázka č. 9: Změnila vaše účast na záchranářských pracích v Nažidlech nějakým způsobem váš soukromý život?

- *Ne.*
- *Do jisté míry ano, protože jsem otcem dvou dětí a dědou třech vnoučat, tak zvláště v prvních měsících po tomto neštěstí mne přepadávaly obavy, zvláště, když jsem se nemohl dovolat, nebo když někdo z mých blízkých nepřišel v domluveném termínu, že se stalo něco špatného a tyto okamžiky ve mne vyvolávaly pocit nejistoty až úzkosti. S postupem času nejsou tyto obavy tak časté, ale přesto se opakují.*
- *Asi ano, v soukromém životě se od katastrofy v Nažidlech snažím řešit rodinné či partnerské spory s větším nadhledem a snažím se vždy dospět k nějakému vyřešení jakékoli krize, protože si uvědomuji, že by jsem ji už taky třeba nemusel vyřešit nikdy a snažím se od té doby zažehnávat všelijaké žabomyší spory již v jejich počátku a více si vážím chvil, které trávím v kruhu rodinném.*
- *Na tuto otázku jsem již částečně odpověděl, je to opravdu tak, že výchovné problémy a neposlušnost svých dětí, zvláště syna, od této doby řeším jinak, než tomu bylo před mou účastí na neštěstí a velice často si říkám, že žádné „zlobení“ není dost velké na to, aby nešlo vyřešit v klidu a s chladnou hlavou, která zaručuje objektivní posouzení míry viny i výši či míru trestu (spíše ne trestu).*
- *Nezměnila, jistá obava o zdraví svých blízkých a zvláště dětí a vnoučat je pořád stejná.*
- *Uvědomuji si vliv Nažidel, ale nejen těch, mnoha zásahů, na můj vztah a chování k vlastním dětem. Jsem rád, když přijdu domů a jsou v pořádku. Jejich zlobení a svou rozezlenou reakci se posléze snažím dětem vysvětlit, že se je snažím jen chránit, ne je trestat. Také se dívám jinak na hádky lidí ve svém okolí, je to malicherné, vždyť dochází k tolika neštěstím a potom už se čas vrátit nedá, třeba se omluvit.*
- *Paradoxně se domnívám, že zlepšila rodinné a partnerské vztahy.*

Analýza odpovědí a formulace dílčích závěrů:

Odpověď na tuto otázku, s výjimkou jednoho záchranáře, připouští vliv Nažidel i na osobní život. Působí jaksi nepřímě, zprostředkovaně a těsně souvisí i se změnou

hodnotového systému, se schopností, získanou v souvislost s tragédií, přesněji odlišovat důležité od nedůležitého. Projevuje se v každodenním životě rodiny, v obavách, když se člen rodiny náhodně zdrží, při zpoždění hromadné dopravy, ve schopnosti neřešit třeba drobný přestupek dítěte trestem, ale domluvou, rozebráním problému, řešení problémů soukromého života s větším nadhledem. Stručně shrnuto, možno vystopovat v soukromém životě a jeho realizaci i jistá pozitiva.

Otázka č. 10: Domníváte se, že jste byl na tak veliké neštěstí předem dostatečně připraven?

- *Nevím, dle mého názoru není člověk, i při dobrém výcviku, nikdy dostatečně (především psychicky) připraven.*
- *Myslím si, že na neštěstí takového rozsahu jsem ani nemohl být dostatečně připraven, byť je při odborných kursech věnována značná pozornost i zvládání neštěstí většího rozsahu, ale při těchto kursech jde o promítání dokumentů či čtení zpráv o neštěstí a vždy jsem to bral tak, jako že je to někde v dáli, že k tomu samozřejmě dochází, ale nějak osobně jsem se do toho nevžíval.*
- *Myslím si, že na takovéto neštěstí jsem nemohl být dostatečně připraven, ani připravován.*
- *Myslím si, že na neštěstí takového rozsahu ani nešlo být dostatečně připraven.*
- *Jako hasič musím být připraven na všechno. Nejde být připraven na neštěstí takového rozsahu, nejde být připraven ani na jiná neštěstí, každé neštěstí má svá specifika i zvláštnosti, jednou jsme přijeli k totálně zničenému automobilu, který narazil do stromu, kolem kterého byl omotán tak, že se předek vozidla dotýkal zadku vozidla, za volantem seděla řidička, která byla v šoku a ještě pořád točila volantem, po jejím vyproštění lékař záchranné služby konstatoval, že má pouze přeraženou spodní čelist a jiná zranění nemá, jindy jsme zase přijeli k dopravní nehodě, kde se nám na první pohled zdálo, že nebudou zranění nikterak vážná a přitom dítě, které sedělo za sedadlem řidiče mělo od zlámané opěrky hlavy propíchnutou lebku a kvůli tomu přišlo o život. Díky dlouholetým zkušenostem si troufám tvrdit, že musím být při výjezdu k jakékoliv tragické události připraven opravdu na všechno.*
- *Každé neštěstí je jiné, ale modelové situace, ve kterých jsme cvičení téměř do dokonalosti, jsou základem pro naši práci a pomáhají nám. Dá se tedy říci, že profesně jsem připraven byl.*
- *Může být člověk, byť profesionál, na takovou událost vůbec připraven?*

Analýza odpovědí a formulace dílčích závěrů:

Z odpovědí vyplývá, že s jedinou výjimkou respondenti uvádějí, že na havárii s takovými následky nelze být vlastně nikdy připraven. Prostě takový rozsah neštěstí minimálně krátkodobě zaskočí každého. Při každém výjezdu k havárii lze očekávat v podstatě cokoliv. Vyskytují se i takové případy, kdy první odhad při příjezdu na místo havárie je maximálně katastrofický, aby se vzápětí ukázalo, že se z totálně zdevastovaných aut vyprostí zdraví nebo lehce zranění účastníci nehody.

Otázka č. 11 : Považujete psychologickou pomoc a péči zaměstnavatele o váš duševní stav za dostatečnou?

- *Ano*
- *Myslím si, že na neštěstí takového rozsahu jsem ani nemohl být dostatečně připraven, byť je při odborných kursech věnována značná pozornost i zvládnutí neštěstí většího rozsahu, ale při těchto kursech jde o promítání dokumentů či čtení zpráv o neštěstí, a vždy jsem to bral tak, jako že je to někde v dáli, že k tomu samozřejmě dochází, ale nějak osobně jsem do toho nevžíval.*
- *V rámci možností myslím dostatečná je.*
- *V době před neštěstím nebyla psychologická pomoc ani péče žádná, tato situace je v dnešní době jiná, protože máme na našem pracovišti odborného psychologa, který je ochoten pomoci vždy, když potřebujeme.*
- *Ano, považuji ji za plně dostatečnou.*
- *Řekl bych, že pomoc jako takovou potřebuje člověk, který má problém. Psychologickou pomoc si každý z nás hledá v něčem jiném a můj názor je, že nemusí být profesionální, aby byla účinná. Tedy, kdo pomoc potřebuje, ten si ji vyhledá. A zaměstnavatel může být jeden z poskytovatelů, to je v pořádku. Péči já chápu jako něco soustavného a tu nám zaměstnavatel také nabízí.*
- *V rámci možností HZS ano.*

Analýza odpovědí a formulace dílčích závěrů:

Dotazovaní hasiči v době odpovědi na tuto otázku, přibližně 4,5 roku po události v Nažidlech, považují psychologickou péči a pomoc zaměstnavatele za dostačující. Tato péče se rychle rozvíjela po neštěstí v Nažidlech. Setkával jsem se i s názory, které dotazovaní uváděli mimo řízený rozhovor s přáním, aby tyto odpovědi nebyly zaznamenávány. Proto je uvedu s vyšší mírou zobecnění. Ne všichni hasiči jsou ochotni o svých duševních pocitech hovořit s psychologem. Mnohým pomohlo vše probrat s partnerkou, někteří při rozhovoru s kamarádem v hospodě (v žádném případě nebylo míněno ubíjení stresujících pocitů v alkoholu), setkal jsem se, že jako terapie byl v jednom případě i několik hodin trvající rozhovor s evangelickým farářem.

Otázka č. 12 : Jak vám konkrétně pomohl psycholog HZS?

- *Po tomto neštěstí následovala psychologická terapie ve formě volného rozhovoru v kruhu se všemi zúčastněnými, jakési vypovídání, které mělo kladný vliv na vyrovnání se s účastí na tomto zásahu.*
- *Ze strany HZS nám byla i jako dobrovolným hasičům nabízena psychologická pomoc, této možnosti jsem však nevyužil.*
- *Protože jsem se nikdy před tímto neštěstím neúčastnil žádného sezení s psychologem, tak jsem se s tím snažil vyrovnat sám vnitřně.*
- *V době po neštěstí se nám věnoval psycholog GRH HZS, který konkrétně mně pomohl snáze zvládnout psychickou zátěž, která u mne nastala.*
- *Myslím, že pomohla jejich přítomnost a to, že jsme si nejdříve povídali samostatně a pak nás nechali vypovídat se vzájemně v kolektivu a do našeho vyprávění moc nezasahovali, spíše naslouchali a potom dle svých poznámek každému jednotlivě radili, jak se s touto situací vypořádat.*
- *Musím říct, že mně osobně nijak. Mně pomohlo prosté popovídání se staršími a zkušenými kolegy a kamarády a popravdě řečeno - u piva.*
- *Vyrovnat jsem se musel s touto událostí sám, ale psycholog mi doporučil několik obecných postupů, jak si uvolnit vědomí.*

Analýza odpovědí a formulace dílčích závěrů:

Bezprostředně po neštěstí v Nažidlech byla vedením HZS zajištěna psychologická pomoc prostřednictvím psychologa generálního ředitelství HZS v Praze. Tato pomoc byla poskytována bezprostředně po havárii. Pomoc se odehrávala individuálními i skupinovými rozhovory a v první etapě se ukázala jako účinná. Nutno ovšem uvést, že ne všichni hasiči, kteří se akce Nažidla zúčastnili, ji využili. Někteří dali přednost projevit a uvolnit své pocity spíše mezi svými kolegy a přáteli.

Otázka č. 13 : Co jste postrádal v jeho práci?

- *Nemohu dostatečně odpovědět, protože jsem do této doby neměl s psychologem žádnou zkušenost.*
- *Domnívám se, že nic.*
- *Nepostrádal jsem nic, spíše jsem k němu měl odtažitý postoj, protože jsem ho nikdy do té doby neviděl a tudíž jsem ho neznal a nedokázal jsem se mu úplně otevřít a otevřeně mu sdělit své pocity.*
- *Mohu říci, že jsem nepostrádal nic, protože jeho pomoc byla z mého pohledu a z pohledu mých potřeb „vyrovnání“ se s tímto neštěstím dostatečná.*
- *Myslím, že pomohla jeho přítomnost a to, že jsme si nejdříve povídali samostatně a pak nás nechali vypovídat se vzájemně v kolektivu a do našeho vyprávění moc nezasahovali, spíše naslouchali a potom dle svých poznámek každému jednotlivě radili, jak se s touto situací vypořádat.*
- *Co jsem postrádal? Po této tragické události přijely dvě psychologičky z Prahy, které nám měly pomoci. Postrádal jsem tedy důvěru k nim, protože jsem je nikdy neviděl. Neumím své city a pocity sdělovat cizím lidem.*
- *Nevím, neměl jsem s psychologem předchozí zkušenost.*

Analýza odpovědí a formulace dílčích závěrů:

Hodnocení odpovědí respondentů na tuto otázku bezprostředně navazuje a souvisí s předchozí otázkou č. 12. Pomoc psychologa byla poskytnuta ihned v následujících dnech a přítomnými členy zásahu, nikoliv pouze hasičů, kteří se průzkumu účastnili, byla hodnocena velmi kladně. Umožnila se do určité míry nahromaděného stresu zbavit, uvědomit si pocit sounáležitosti, že jisté problémy se s událostí vyrovnat nemám jenom já, ale také většina mých kolegů. Pomoc psychologa GŘ HZS byla jakousi bezprostřední první pomocí a otevřela cestu dalšímu rozvoji psychologické přípravy hasičů.

Otázka č. 14 : Byla jeho práce dostatečně účinná, nebo ji podle vašeho soudu odbyl?

- *Jak jsem již řekl, tak z mého pohledu byla dostatečná, protože mi pomohla překonat vracející se nepříjemné vzpomínky na neštěstí.*
- *Myslím, že byla dostatečná a znovu musím říct, že vypovídání se již v klidu naší společenské místnosti se všemi zasahujícími mělo velice kladný vliv na vypořádání se s touto tragédií a psycholog zde měl velice důležitou roli jakéhosi moderátora (přitom velice citlivého, při reakcích na naše pocity), který nám pomohl, jak se tak říká, „rozvázat jazyky“ a začít bez zábran mluvit o našich pocitech a zážitcích z místa neštěstí, kdy jsme postupně rozfázovali všechny okamžiky neštěstí, což bylo pro všechny přínosem.*
- *Pokud mohu posoudit, tak byla účinná.*
- *Určitě byla jeho práce potřebná, protože i když jsem se mu, jak jsem již řekl, plně neotevřel, tak mi nalil potřebný optimismus a dokázal u mne potlačit pocit smutku a tísně a možná i černých vzpomínek a vypovídání se za účasti mých kolegů bylo pro mne zcela jistě přínosem.*
- *Z mého pohledu byla dostatečná i dostatečně účinná.*
- *Patrně byla dostatečná.*
- *Neodbyly – snažily se nám přiblížit. Po odborné stránce nám vysvětlili, co všechno nás může vzhledem k situaci potkat, jaké můžou nastat stavy, pocity atd. Účinnost jako takovou jsem však v jejich práci neshledal.*

Analýza odpovědí a formulace dílčích závěrů:

Otázku č. 14 možno považovat za otázku *kontrolní*, která měla potvrdit, zda otázky č. 12 a 13 byly dotazovanými správně pochopeny. Vedení HZS, a to na všech úrovních, si jasně uvědomovalo, že psychologická pomoc poskytnutá bezprostředně po zásahu byla zmíněnou první terapií a že vztah k psychologické přípravě hasičů je nezbytné radikálně změnit. Její význam byl i v tom, že si hasiči uvědomili, že profesionální pomoc psychologa může být pro ně v každodenní práci přínosná.

Otázka č. 15 : Byl byste dnes v podobné situaci jako byla záchranná akce v Nažidlech lépe profesionálně připraven?

- *Ne, profesionální příprava probíhá na velice vysoké úrovni a jsem, myslím, velice dobře připraven na likvidaci jakéhokoli neštěstí. Na naši přípravu nemá velký vliv jakákoliv účast na neštěstích různého typu, spíše v teoretické rovině rozebíráme různé modely a postupy při zásahu.*
- *Jednak musím říci, že by jsem se z lidského hlediska již nechtěl na takovoto akci účastnit, a to kvůli tomu, že nechci, aby k takovému neštěstí ještě někdy došlo, ale jako záchranná by jsem samozřejmě zasahoval znovu a myslím, že tato krutá zkušenost mi „napomohla“ k tomu, abych případné další neštěstí takového rozsahu zvládal s větším klidem a rozvahou, tudíž si myslím, že by jsem byl lépe připraven.*
- *Samozřejmě, že po tomto neštěstí je při profesionální přípravě kladen větší důraz na zvládání takovýchto neštěstí více než před tímto neštěstím, ale na profesionální přípravu byl kladen vždy velký důraz a věnovalo se jí a věnuje stále mnoho času a proto, jak jsem již řekl, při samotném zásahu jsem záchrannou práci dělal jaksi automaticky, aniž bych se na ni musel nějak více soustředit, nebo rozmyslet, zda to dělám dobře, i při tomto neštěstí jsem dělal věci nějak podvědomě a samozřejmě.*
- *Asi ano, i když profesionální příprava probíhala i před tímto neštěstím na velice vysoké úrovni, ale osobní účast na tomto neštěstí pro mne byla velikou zkušeností, i když zkušeností smutnou, ale z pohledu mého zaměstnání velice cennou.*
- *Profesionálně jsem, myslím, opravdu velice dobře připraven, ale jak jsem již řekl, každý zásah má svá specifika a je plný improvizací a různých nenadálých situací, na které nejde se vždy přesně připravit. Po každém zásahu při návratu na základnu si s kolegy sdělujeme své dojmy a vyměňujeme si zkušenosti, rozebereme zásah a z případných chyb se samozřejmě učíme.*
- *Každým zásahem se hasič naučí něco nového, je o něco více připraven na specifičnost situací, se kterými si bude muset poradit. Hodně se naučím tím, že po každém zásahu si s kolegy situaci znovu rozebereme, jednotlivé zásahy a postupy. Snažíme se učit z vlastních chyb. To myslím, že vystihuje tuto otázku.*

- *Profesionálně rozhodně ne, jsme připravováni dostatečně, ale patrně bych se mnohem rychleji dokázal vypořádat s emocemi a řešil potřebné dílčí problémy.*

Analýza odpovědí a formulace dílčích závěrů:

Dotázovaní poznamenávají, že by se podobné akce neradi znovu účastnili, a to hlavně z důvodu, aby nezemřelo najednou tolik lidí. Svoji tehdejší i dnešní profesionální přípravu považují před pěti lety i dnes za dostačující a jsou přesvědčeni, že by si počínali podobně jako tenkrát. Nejsou si sebemeně vědomi, že by tehdy někomu v rámci možností méně či později pomohli. Rozdíl je snad pouze v tom, že tehdejší záchranná práce vedli mírně emotivněji, více je pouštěli do svého nitra, pochopitelně s dlouhodobými následky. Pět let přípravy hasičů nejen odborné, ale i psychologické vytvořilo ve vědomí hasičů obranné mechanismy, přirovnal bych k jakýmsi ventilům, membránám, které chrání psychiku záchrannářů. Dalším nesporným efektem bylo získání osobní zkušenosti při tak velikém neštěstí, vědomí, že já, konkrétní hasič, jsem schopen na vysoké profesionální úrovni zvládnout tak veliký úkol. Dalším pozitivem je prohloubení spolupráce s kolegy, jistota, že je možno se na ně spolehnout. Každá akce je jiná, ale má i některá svá obecná specifika, která vedou k vštípení a osvojení si správných a osvědčených postupů.

Otázka č. 16: Jak hodnotíte profesní psychologickou přípravu vedenou psychologem HZS?

- *Tuto přípravu hodnotím pozitivně, v současné době máme již i na našem pracovišti HZS v Č. Budějovicích svoji psycholožku, která je vždy ochotná podat pomocnou ruku při vyrovnávání se se stresem či při řešení složitých psychických situací jak v profesním, tak i v soukromém životě.*
- *V současné době nám byla nabídnuta i jako dobrovolným hasičům psychologická pomoc ze strany HZS a myslím, že je pouze na domluvě, abychom této služby mohli využívat a jsem přesvědčen, že tato příprava je potřebná a důležitá pro zvládnání zážitků ze zásahů u různých neštěstí, a to jak u dopravních nehod, tak při požárech tak při jiných technických zásazích či asistencích .*
- *Psycholožka je též zaměstnancem HZS v Č. Budějovicích a poskytuje nám psychologickou péči preventivní i pozásahovou.*
- *V současné době ji hodnotím jako dostatečnou.*
- *V tomto směru je příprava, nebo spíše případná pomoc na dobré úrovni, protože nemáme žádná omezení, spíše je to na základě potřeb každého, kdo jakou psychologickou pomoc potřebuje a u naší psycholožky máme dveře vždy otevřené.*
- *Zaměstnavatel nám ji poskytuje v neomezené míře. Musím ale říct, že u psychologa výrazně postrádám osobní zkušenost ze zásahů, tragédií. V tom je asi nejzásadnější problém, proč jeho služeb nevyužívám – mívá se účinkem.*
- *Na psychologa, jako na součást naší přípravy, si zvykáme a postupně se prohlubuje náš vzájemný kontakt.*

Analýza odpovědí a formulace dílčích závěrů:

Profesní psychologickou přípravu hodnotí hasiči vesměs velmi pozitivně, protože HZS v Českých Budějovicích má svoji vlastní psycholožku. Ta vede společné terapie a rozhovory, ale současně každý hasič má možnost si zajít třeba jen popovídat, poradit se či svěřit. Záleží ovšem na každém jedinci, jak a do jaké míry je schopen, byť erudovanému profesionálovi, odkrýt své nitro. Někteří hasiči vyjadřují stanovisko, spíše zdůvodnění, že psychologa nijak často nevyhledávají z důvodu, že nemá sám zažitou

osobní účast při různých tragédiích. Jeho znalost nevyplývá z osobních prožitků, ale z výpovědí či vyprávění skupiny hasičů a dalších jedinců. Ukazuje se, že i příprava profesionálního psychologa je dlouhodobý celoživotní proces zdokonalování a odborného růstu. Zde vyplývá jasná potřeba stáží psychologů na pracovištích HZS, kde dochází velmi často k velkým neštěstím, např. v Praze či zahraničních metropolích a jejich účasti přímo při terénních pracích, při jednotlivých akcích.

Otázka č. 17 : Jaká byla psychologická terapie zajišťovaná zaměstnavatelem bezprostředně v týdnech a měsících po události v Nažidlech?

- *Dostatečná a dle individuální potřeby. Nebyla nijak nařizovaná ani omezovaná, opravdu dle potřeb jedince.*
- *Dostatečná.*
- *Nekomentoval.*
- *Alespoň pro mne byla terapie velice přínosná, protože psychologové odváděli profesionální práci a zcela jistě věděli, co mají dělat, aby každému z nás pomohli vyrovnat se s nepříjemnými zážitky.*
- *Tuto terapii zajišťovali psycholožky z GR HZS a byla zaměřena na individuální potřeby každého z nás a i v tomto případě nebyla nijak omezovaná či nařizovaná, kdo měl potřebu ji využít, tak ji mohl beze zbytku využít.*
- *Jak jsem již říkal, přijely dvě psycholožky z Prahy z generálního ředitelství, které nám svoji pomoc nabídly v širokém rozsahu, od osobních, telefonických, skupinových konzultací. Já jsem těchto možností nevyužil.*
- *Zaměstnavatel byl schopen neprodleně zajistit i opakovanou psychologickou pomoc.*

Analýza odpovědí a formulace dílčích závěrů:

Snaha zaměstnavatele bezprostředně po havárii v Nažidlech byla v rámci tehdejších možností dostatečná. Spočívala v příjezdu dvou psycholožek z GR z Prahy, které poskytovaly skupinové i individuální terapie, nabízely další neformální kontakty osobním setkáním i telefonicky. Skutečnost, že značná část respondentů nebyla schopna jejich pomoc hodnotit, lze usuzovat, že i jejich tehdejší připravenost na tragédie podobného rozsahu nebyla ještě plně rozvinuta. Tato pomoc se pohybovala spíše v mantinelech obecných psychologických zásad než v konkrétní pomoci odreagovat neštěstí v Nažidlech.

Otázka č. 18 : Lze dnes jednoznačně prohlásit, že jste se již s touto situací bezezbytku vyrovnal?

- *Nikdy neříkej nikdy.*
- *Zcela jistě ne, myslím si, že neštěstí u Nažidel ve mne zanechalo hlubokou vzpomínku a krutou zkušenost a že se mi bude toto neštěstí, možná s postupem doby méně často, ale přesto přehrávat v mé mysli a že se s tímto neštěstím, zvláště s ohledem na osudy pozůstalých, nikdy plně nevyrovnám. Nemyslím si, že by toto neštěstí sehrávalo nějakou roli v omezování mé práce jako dobrovolného hasiče, ale zanechalo ve mně opravdu velikou tragickou vzpomínku na neštěstí. Možná je můj postoj k tomuto neštěstí umocněn faktem, že jsem již v pokročilém věku, byť si myslím, že jsem ještě ve velice dobré fyzické kondici, a že má účast u neštěstí v minulosti, při kterých docházelo též k tragickým následkům, i když samozřejmě ne takového rozsahu, před dvaceti i více lety nebylo mé vnímání osudů a následků tak intenzivní jako nyní. Zcela jistě je to tím, že mám spokojenou a fungující rodinu a že se velice rád těším z přítomnosti vnoučat a tento fakt umocňuje mou obavu o osudy mých blízkých.*
- *Ne.*
- *Jednoznačně je asi silné slovo, ale myslím si že vyrovnán už jsem. Při vzpomínce na toto neštěstí netrpím žádnými úzkostnými stavy ani nočními můrami, ale smutné vzpomínky mám pořád.*
- *Možná to bude znít cynicky, ale já neštěstí u Nažidel nevnímám nijak znatelně víc, než jiná neštěstí, u kterých jsem zasahoval, spíše si říkám, že díky chybě, či nepozornosti jednoho člověka došlo k tragickému úmrtí velkého množství lidí a ještě více lidem toto neštěstí změnilo životy k horšímu.*
- *Vyrovnaný jsem. Jsou ale situace, kdy se mi třeba zcela konkrétní detaily neštěstí vybaví. Svoji práci mám ale rád. Až získám pocit, že se můj psychický stav začíná negativně projevovat na výsledcích mé práce, odejdu.*
- *Postupně zapadá hluboko do paměti, ale jsou momenty, kdy se naprosto nemilosrdně znovu ožíví.*

Analýza odpovědí a formulace dílčích závěrů:

Z odpovědí vyplývá, že s havárií tak otřesnou, s tak velikými lidskými ztrátami na životech, zejména dětských, se nelze nikdy vyrovnat úplně. Přestože někteří hasiči tvrdí, že vyrovnáni jsou, zůstávají stopy v jejich mysli i nadále. Spíše můžeme mluvit o postupném vyhasínání. To je ale velmi zrádné, protože stačí mnohdy malý podnět, nepatrná jevová záležitost, třeba když zazvoní telefon v kapse mrtvého v autě, a havárie v Nažidlech se znovu objeví. Následuje další, mnohokrát opakované vytěsnění, znovu je třeba vyříkat s kolegy, s jinou blízkou osobou či profesionálním psychologem.

Otázka č. 19: Co považujete za nejdrastičtější zážitek ve své dosavadní profesní činnosti mimo Nažidel?

- *Při převozu do porodnice došlo ke střetu s protijedoucím vozidlem a následnému úmrtí jak nastávající matky tak i novorozence, který při nárazu vyhržel z dělohy i břicha.*
- *Dva třináctiletí kamarádi se rozhodli, že dobrovolně skočí z 12ti patrového domu v Č. Budějovicích, jeden skutečně skočil, druhého jsme našli na střeše domu ve velmi kritickém psychickém stavu schouleného do „klubíčka“. Zabitý chlapec po sobě zanechal dopis na rozloučenou, kde psal, že po smrti matky vidí, že je pro otce velikou přítěží, protože se špatně učí, tátovi nepomáhá a ten má díky němu jen starosti a nemá možnost si odpočinout, protože všechny práce v domácnosti musí zvládat sám*
- *Převoz cca 250kg vážícího mladého muže do nemocnice z důvodů abnormálních proleženin způsobených jeho upoutáním na lůžku, od kolen dolů měl končetiny již v pokročilém stádiu hniloby, po převozu do nemocnice zemřel. Z nemocničního oddělení musel být odvezen do márnice a jediný prostředek k tomu mohla posloužit nákladní Avia s čelním nakladačem, tento převoz byl uskutečněn z důvodu malého pohybu osob po areálu nemocnice v noci.*
- *Zásah u dopravní nehody, při které zahynula 9 letá dívka i se svým pejskem, kterého chovala na klíně a měla proraženou lebku odlomenou opěrkou ze sedadla řidiče.*
- *Dopravní nehoda nedaleko Č. Budějovic. Z vedlejší silnice vyjížděl osobní automobil, který řídila mladá žena, jako spolucestující bylo jedno dítě a dvě ženy, z nichž jedna byla v pokročilém stádiu těhotenství. Osobní automobil nedal přednost po hlavní silnici jedoucímu nákladnímu automobilu značky Liaz s přívěsem, tato souprava byla naložena obilím z právě probíhající sklizně. Po nárazu byl osobní automobil odhozen do příkopu na protější straně silnice, následně se na něj převrátil nákladní vůz a na něj dopadl i přívěs, vše bylo zasypáno obilím. Při této dopravní nehodě došlo k úmrtí celé posádky osobního automobilu, zásah byl komplikován velkým množstvím obilí, které bylo třeba nejdříve odklidit a poté se snažit o vyproštění cestujících, veškerá snaha byla bohužel marná.*

- *Ohořelé tělíčko malého dítěte v autě.*
- *Zadušené batole při požáru.*

Analýza odpovědí a formulace dílčích závěrů:

Profese hasiče je něčím, co málo vnímáme, ale víme, že hasiči existují a jsou připraveni nám vždy pohově a profesionálně pomoci. Jsou součástí našeho života a ujasníme si je většinou, když se jejich pomoc bezprostředně týká nás nebo jsme svědky jejich zásahu. Ale nejsou to žádní seriáloví hrdinové, ale normální lidé, jistě osobně stateční a vycvičení pro svoji práci. Každý z nich mimo Nažidel zažil i svá „malá Nažidla“, ne takového rozsahu, ale přesto se jejich zážitky z podobných tragédií hluboce otiskují do jejich vědomí i podvědomí. Je to profese psychicky mimořádně náročná a vyžaduje mimo tvrdé profesionální přípravy také přípravu psychologickou..

5. Předpokládané využití v praxi

5.1 Závěry z verifikace hypotéz – využití v praxi

Hypotéza 1.

Obrovská tragédie zanechala velké stopy ve vědomí zúčastněných osob bezprostředně i dlouhodobě po nešťastné události

Téměř všichni respondenti připouštějí, že při příjezdu na místo havárie v Nažidlech podleli velice krátkému pocitu zděšení, bezmoci, strachu z toho, že nedokáží rychle a účinně pomoci.. Záhy, v rozmezí málo minut po krátkém ohledání místa havárie, začalo standardní velení jako u každé jiné akce. Emoce byly potlačeny a vytěsněny hluboko do paměti hasičů v důsledku předchozího kvalitního, profesionálního výcviku. Každý hasič dobře věděl, že není čas na lítost, pocity, ale jediným úkolem je okamžitá a účinná pomoc potřebným. Každý se dokázal oprostit od emotivních pocitů a dělat jen svoji práci. Na takové situace jsou hasiči (ale i jiní záchranáři), cvičeni, také ani v maličkostech nezklamali.

Ale právě tato okolnost, jediná u záchranářů možná a správná, způsobila, že stresy a zážitky ustoupily do hlubokých pater dlouhodobé paměti a podvědomí. Stále nové a nové situace, hrůzná zjištění o lidských tragédiích, zdevastovaná lidská těla, sténání těžce raněných, mrtvé malé děti apod. znovu a znovu se kumulovaly ve vědomí hasičů a v jejich paměti .

Nebyl čas na nic jiného, než profesionálně a bez lítosti pomáhat potřebným. Nebyl čas myslet na lidskou stránku věci. Proto také stopy ve vědomí hasičů byly tak hluboké a trvalé. Tragédie je ve vědomí většiny účastněných stále živá a k jejímu zapomnění, byť částečnému, dochází velmi zvolna. Ještě v březnu 2008 zůstávají prožitky z Nažidel velmi hluboko uloženy v paměti hasičů a změnily jejich hodnotový systém ve prospěch všelidských hodnot jako zdraví, dobré partnerské vztahy nebo vychované děti. Podobně byl ovlivněn i jejich soukromý život.

Z pohledu hasičů by byl ideálním psychologem zkušený dlouholetý hasič, který by si ve středním věku doplnil odborné psychologické vzdělání. Byl by to člověk, který zasahoval u velkého množství akcí, a přesto zůstal až do důchodu, který ví, jak to na místě tragédie probíhá, dokáže popsat situaci do nejmenších detailů, má osobní vztah téměř ke každému z hasičů (slouží spolu, mezi hasiči bez rozdílu věku platí nepsané pravidlo tykání), díky množství absolvovaných zásahů je přirozenou autoritou, v případě potřeby dokáže velice důrazně upozornit na chyby či okřiknout nebo „pohládit“ při projevech úzkosti .

Jak vyplývá z analýzy příslušných otázek položených respondentům, lze tuto hypotézu považovat za prokázanou.

Hypotéza 2.

Následná, nesystematická psychologická péče, která byla účastníkům záchranné akce poskytnuta se s odstupem několika let, projevuje jako málo účinná.

Vedení Hasičského záchranného sboru v Českých Budějovicích v těsné spolupráci se svým generálním ředitelstvím si bylo od prvního dne záchranné akce v Nažidlech vědomo, že tragédie zanechala v psychice hasičů velmi hluboké stopy, a ihned se snažilo účinně jednat. Následná péče nebyla a ani nemohla být systémová a vše plně postihující. Jak vedení HZS tak účastníci záchranné akce v Nažidlech připouští, že žádný výcvik ani příprava nemohly hasiče psychologicky připravit. Například plné denní světlo nemilosrdně odkrylo rozsah tragédie stejně jako zjištění počtu mrtvých dětí.

Psychologická pomoc byla sice okamžitá (například posílení psycholožkami GR), relativně dlouhodobého charakteru, ale ani bezprostředně po havárii nemohla být plně účinná. Zbavit se stop ve vědomí hasičů se ukázalo jako dlouhodobý proces. V průběhu

času se postupně ukázalo, že je nutno uvažovat o psychologické přípravě jako nedílné součásti výcviku. Ale i vlastní psychologická příprava musela projít svým vývojem.

Jak vyplývá z analýzy příslušných otázek položených respondentům, lze tuto hypotézu považovat za prokázanou.

Hypotéza 3.

Neštěstí v Nažidlech, se všemi doprovodnými a souvisejícími událostmi umožnilo předběžně zformulovat dílčí závěr o nezbytnosti psychologické přípravy hasičů jako organické součásti jejich pravidelného výcviku.

Další každodenní zásahy v sobě často nesou některé prvky důvěrně známé z Nažidel (například zdevastovaná těla obětí tak častých dopravních nehod, zejména dětí, mrtvých těhotných s vyhrzlým břichem, ohořelých těl, dílčích amputovaných ostatků atd.).

V běžném povědomí každého občana je hasič považován za profesionála, který hasí požáry. Pravda je poněkud jinde. Jsou to právě hasiči, kteří se zúčastňují v podstatné části své činnosti pomoci při dopravních nehodách. Jsme zvyklí, že hasiči vždy perfektně pracují tam, kde potřebujeme nutně pomoci. Není jistě náhodné, že hasiči mají 95% důvěru obyvatel .

Vezmeme-li v úvahu styl jízdy našich občanů, bezohlednost a nemístné riskování a totální ignoraci dopravních předpisů, lze reálně očekávat další nárůst dopravních nehod s hrůznými následky. Nebylo by společensky ani ekonomicky únosné, aby členové HZS (problém se jistě netýká pouze hasičů), odcházeli od sborů bez pomoci, s narušenou psychikou jen proto, že není o jejich duševní zdraví náležitě pečováno při jejich pravidelném výcviku. Nezbytnost soustavné psychologické přípravy, která by odrazila objektivně situace, ve kterých hasiči pracují, rovněž potvrzuje vysoké finanční

náklady na výcvik jednotlivých členů HZS, navíc při rychlém rozvoji psychologické služby, ke kterému začalo docházet krátce po Nažidlech a trvá dodnes. Důležitá je i osoba konkrétního psychologa i HZS, kterého hasiči znají, kterému důvěřují, který je schopen poradit i v rodinných problémech .

Jak vyplývá z analýzy příslušných otázek položených respondentům, lze tuto hypotézu považovat za prokázanou.

6. Praktické poznatky využitelné v praxi Hasičského záchranného sboru

České republiky

6.1 Praktické využití psychologické služby

Pokud je význam a praktické využití psychologické služby podceňován nebo dokonce bagatelizován, nastupují dříve nebo později velitelům na všech stupních problémy, které jsou-li opět řešeny amatérsky, mohou vytvořit i řetězec následných problémů, jejichž řešení je často velmi složité. Vedení psychologické služby by mohlo posloužit příklady opožděného vyžádání pomoci psychologa v situaci, kdy si již velitel nevěděl rady. Citlivé řešení vztahů v kolektivech záchranářů i řešení osobních problémů jednotlivých záchranářů na profesionální úrovni se musí vždy vyplatit. Velitel, který poznal dobrou práci psychologa, který mu pomohl jak se říká „vytrhnout trn z paty“, dovede ocenit i význam psychologické služby. Odsudky některých velitelů doprovázené mávnutím ruky je nutno považovat minimálně za zastaralé a zjednodušující. Dynamika každého systému obecně a záchranářského tím více spočívá v řízení a péči o správné a situačně přiléhavé chování lidí. Bez kvalitního a profesionálně vytříbeného chování se stává i nejlépe technicky a organizačně vybavená jednotka nefunkční. Mimo spolupráci v rovině velitel – psycholog v oblasti posttraumatické intervenční péče je důležitá spolupráce v oblasti vzdělávací, tj. v trvalém přísunu významných informací o fungování naší psychiky v situacích extrémní psychické zátěže. Znalost chování naší psychiky v náročných situacích nevytváří pocity strachu a nejistoty, ale uklidňuje. Psychologická služba HZS je službou mladou, která v řadě krajů ještě bojuje o své

místo na slunci. Kdyby však za dobu její existence byl zachráněn jen jeden lidský život člověka v nouzi (např. sebevrah) a pomozeno jedinému záchranáři z následků posttraumatické zátěže, je její místo v souboru služeb HZS plně oprávněné.

Není krásnějšího pocitu než sebeuspokojení z pomoci člověku, který se ocitl v tísní, ve složité nebo náročné životní situaci. To potvrdí všichni aktivní hasiči. Uvedený fakt často bývá příčinou celoživotní vazby na profesi hasiče. V minulosti historický rozvoj dobrovolného „hasičství“, dnes společenský status, který si vydobylo současné hasičské záchranářství, je toho jasným důkazem. Hasičské záchranářství není možno realizovat jako zaměstnání. Hasičské záchranářství je povolání - úděl s celoživotním závazkem. Mimo tuto morálněetickou determinantu se současné hasičské záchranářství rozvíjí velmi dynamicky jako specializovaná inženýrsko-technická a sociálněpsychologická odbornost. Není obecně známo, že české hasičské záchranářství má ucelený systém odborného školství začínající u základního vzdělávání a končící až možnostmi dosáhnout vědecké hodnosti, odborně zaměřeného doktorátu. A to je dobře. Obor, který nerozvíjí svoji teoretickou základnu k posilování akčního potenciálu výkonné praxe, nemá perspektivu.

6.2 Ekonomické dopady nedostatečně fungující psychologické služby a řádně činný Integrovaný záchranný systém.

Základním předpokladem pro výkon služby u HZS je vstupní příprava příslušníků HZS. Tato příprava (cena tohoto kurzu) stojí cca 50.000,- Kč. Mezi další navazující kurzy, kterými příslušník HZS kvůli získání určité odbornosti prochází, jsou například : kurs obsluhy motorové pily, vůdce malých plavidel, takticko strategické plánování, operační řízení pro dispečink, ochrana obyvatelstva, spojovací služba atd. Tyto kurzy jsou finančně velmi náročné, protože slouží k dokonalému zvládnutí zásahů za nejtěžších podmínek při záchraně životů a majetku.

Výcvik profesionálního hasiče je velmi nákladný a je společensky neúnosné, aby v důsledku psychického narušení hasiči předčasně odcházeli do výslužby, protože na jejich místa je následně nutné přijmout a vyškolit nástupce. Ekonomicky je výhodnější posílení psychologické služby a vytvoření optimálních předpokladů pro dlouhodobou práci u HZS.

Z pohledu hasičů by byl ideálním psychologem zkušený dlouholetý hasič, který by si ve středním věku doplnil odborné psychologické vzdělání. Byl by to člověk, který zasahoval u velkého množství zásahů a přesto zůstal až do důchodu, který ví, jak to na místě tragédie probíhá, dokáže popsat situaci do nejmenších detailů, má osobní vztah téměř ke každému z hasičů (slouží spolu, mezi hasiči bez rozdílu věku platí nepsané pravidlo tykání), díky množství absolvovaných zásahů je přirozenou autoritou, v případě potřeby dokáže velice důrazně upozornit na chyby či okřiknout nebo „pohládit“ při projevech úzkosti .

Vzhledem k tomu, že při neštěstí u Nažidel vládl až do ustavení krizového štábu zmatek a chaos, chtěl bych vyzvednout důležitost řádného fungování IZS, požadavek, aby bylo vždy jasné velení a řízení, včetně správné koordinace jednotlivých složek IZS. Při neštěstí u Nažidel byli ranění převáženi do nemocnic v Č. Budějovicích, Č. Krumlově a Prachaticích, a nebylo známo kolik a jací ranění byli kam odvezeni. I tato skutečnost velmi ztěžovala pátrání po dalších osobách, protože, ani když byl již k dispozici přesný seznam cestujících, nebylo jasné kolik osob je již převezeno k ošetření.

Důležitost řádného fungování IZS je podpořena i tím, že bylo uvedeno do provozu letiště v Č. Budějovicích pro soukromá dopravní letadla a je jen otázkou času, kdy zde bude zahájen běžný letecký provoz. Zatím měla naše země velké štěstí, protože dosud jedinou zaznamenanou leteckou havárií bylo neštěstí letadla u Prahy v sedmdesátých letech. Z dobových pramenů je zřejmé, že i zde fungoval velký chaos a došlo zde i k několika úmrtím kvůli přejetí osob některými vozidly záchranného systému. Při

leteckých neštěstích dochází téměř vždy k velkému počtu obětí a raněných a včasná a dokonalá organizace záchranných prací může i u takového neštěstí tyto následky zmírnit.

6.3 Pět let po havárii v Nažidlech

Přes všechny sliby a politické proklamace se vlastně nic nezměnilo. Poměrně úzká, prudce klesající a vzápětí stoupající přeložena nikam nebyla a má stejnou šíři. Místo havárie není místem častých dopravních nehod, ale když k nějaké dojde, pak stojí za to. Došlo pouze k opravě svodidel a byla zde umístěna výstražná dopravní značka Zákaz předjíždění.

Byl zde ještě vztyčen dřevěný kříž a po nekonečných úřednických obstrukcích vybudován pozůstalými památník ze žulových balvanů v počtu zahynulých dvaceti, převážně dětí. Každý z kamenů představuje jednu z obětí. Autobus jel v okamžiku nehody 118 kilometrů v hodině a neměl ani nastaven povinný omezovač rychlosti. Silnice svojí kapacitou nestačila provozu v roce 2003, natož dneska. Dodnes nebylo vyplaceno ani odstupné. Úředníci stále jednají. Politici mlčí.

7. Diskuse

Úkolem bakalářské práce bylo zjistit, zda rozsáhlé neštěstí v Nažidlech a další podobné katastrofy působí na psychiku hasičů a zanechávají v ní trvalé stopy. Dále výzkum postihuje i fakt, zda podobná neštěstí přes tvrdý profesionální výcvik hasičů mohou vést k počátečním prodlevám v zahájení záchranných prací. Současně je položena i otázka, zda je nutno psychologickou přípravu hasičů chápat jako trvalý a stále se zdokonalující proces v jejich profesionálním výcviku.

První otázka postihuje dojmy z neštěstí bezprostředně po příjezdu. Téměř všichni dotazovaní připouštějí, že při dojezdu na místo hromadné havárie v prvních chvílích, které je možno počítat od vteřin po několik málo minut, v zásadě obecně lidské, emotivní pocity. Zděšení, pocit bezmoci, vědomí osobní odpovědnosti, postupné ujasňování obrovského rozsahu. Přestože rozsah neštěstí byl mimořádný, záhy převládl profesionální přístup u všech členů HZS, a tím se potvrdilo, že hasiči jsou na podobné situace výcvikem dobře připraveni, což plně koresponduje s poměrně rozsáhlou odbornou literaturou, která se k tomuto tématu vztahuje.

Druhá otázka se zajímá o to, zda nebrzdil pochopitelný šok z rozsahu neštěstí začátek záchranných prací. Musíme si ujasnit, že příslušníci hasičského záchranného sboru jsou dlouhodobě cvičeni a pracují v sehraných týmech a vědí, že se mohou na sebe kdykoliv spolehnout. Rovněž velitelé zásahu jsou vycvičení profesionálové a v akci panuje přísná disciplína, něco jako vojenská nedílná velitelská pravomoc. Takže výpovědi hasičů jednoznačně potvrdily, že v důsledku emocí k žádné prodlevě zahájení záchranných prací nedochází, tak jak je i v odborné literatuře popisováno a předpokládáno.

Dále jsem se ptal, zda měla tma vliv na vnímání rozsahu neštěstí a jaké měli záchranníci pocity po plném ujasnění rozsahu neštěstí, když bylo známo, že je mnoho mrtvých, včetně dětí. Z odpovědí je zřejmé, že plné ujasnění si všech souvislostí svědčí o vysoké profesionalitě záchranníků, byli schopni se vnitřně uzavřít a připouštět si pouze

takové myšlenky, které souvisely s bezprostřední záchranářskou prací. Zde ovšem logicky vyplývá, že ono profesionální uzavření nitra bylo sice jediným, v tu chvíli možným autoregulačním opatřením, ale přesto opatřením dočasným, ke kterému se bylo nutně vrátit, a dodnes se k němu vracet v psychologické terapii a výcviku. V odborné literatuře je toto popisováno jako samovolné, ničím neovlivnitelné vybavování si tragické události i několik let po zásahu.

V další otázce mne zajímalo jak se vyvíjely pocity záchranářů v průběhu záchranných prací. Záchranáři připouštějí různé pocity v průběhu záchranných prací a svorně uvádějí, že žádná zkušenost ani výcvik je nemohou na havárii podobného rozsahu nikdy zcela připravit, ale umožnily i zde správně se orientovat a odevzdat kvalitní práci. Dochází k mechanismu, kdy osobní pocity jsou potlačeny a převáží kolektivní úsilí, které umožní plnění konkrétních úkolů přikázaných příslušnými veliteli zásahu. Právě v tomto momentě je zcela zřejmá nezbytnost psychologické přípravy a terapie jako nedílné, organické součásti výcviku.

Záměrně jsem se zhruba v polovině rozhovoru zeptal na nejmotivnější vzpomínku na neštěstí v Nažidlech? Odpovědi v této otázce dokreslují složitost lidského chápání, prožívání, jeho individualitu, která se projevuje subjektivně v prožitcích konkrétního záchranáře. Na jednoho zapůsobí zvonění mobilních telefonů,, ujasnění si rozsahu neštěstí, u jiného pohozená dětská hračka, či nalezení mrtvého dětského tělíčka. Zde se plně potvrdilo tvrzení odborníků, že z každého neštěstí většího rozsahu si záchranář „odnese“ nějakou svoji vzpomínku, která je uložena v jeho nitru a je velmi obtížné se této vzpomínky, bez odborné pomoci, zbavit. Jak je dále v odborné literatuře popisováno, v některých případech může dojít k vybavení si této vzpomínky při jiném obtížném zásahu a tím i ke snížení, či úplnému zastavení pracovního nasazení.

Další otázka, kterou jsem pokládal, byla z mého pohledu kontrolní, chtěl jsem si ujasnit spojitost s nejmotivnější vzpomínkou a s tím, co napadne záchranáře po letech, slyší-li slovo Nažidla. Přes skutečnost, že na jaře 2008 uplynulo již pět let od tragického neštěstí v Nažidlech, je možno reálně konstatovat, že prožitky z Nažidel zůstaly velmi

hluboko uloženy ve vědomí hasičů. Událost nebyla a nikdy nebude zcela zapomenuta. Zážitky z Nažidel byly časem překrývány jinými stresujícími zážitky, účastníci prošli hlubší či povrchnější psychologickou terapií, ale vzpomínky na Nažidla zůstávají stále živé, což plně potvrzuje tvrzení odborníků a jejich doporučení na důsledné vedení individuální psychologické terapie záchranáře.

V otázce číslo osm a devět jsem se záchranářů ptal na to, jakým způsobem změnila účast na tragédii jejich hodnotový systém a zda změnila jejich soukromý život. Z rozhovorů s jednotlivými respondenty vyplývá, že si ujasňují jako nejvyšší hodnotu lidský život a jeho ochranu, a že tragédie v Nažidlech posunula hodnotový systém k mnohem podstatnějším věcem než dříve. Stručně shrnuto, možno vystopovat v soukromém životě a jeho realizaci i jistá pozitiva.

V dalším bloku otázek jsem se zaměřil na hodnocení připravenosti, péče, účinnosti a celkové úrovně psychologické služby u HZS. Dotazovaní hasiči v době odpovědí na tuto otázku, přibližně 4, 5 roku po události v Nažidlech, považují psychologickou péči a pomoc zaměstnavatele za dostačující. Tato péče se rychle rozvíjela po neštěstí v Nažidlech. Ne všichni hasiči jsou ochotni o svých duševních pocitech hovořit s psychologem. Mnohým pomáhá vše probrat s partnerkou, někteří při rozhovoru s kamarádem v hospodě (v žádném případě není míněno ubíjení stresujících pocitů v alkoholu), setkal jsem se i s tím, že jako terapie byl v jednom případě několik hodin trvající rozhovor s evangelickým farářem. Z výše uvedeného jasně vyplývá, že spojení odborné psychologické pomoci s vlastním způsobem vyrovnávání se s traumatizujícími zážitky vede k dokonalému očištění od nežádoucích psychických vlivů.

V otázce číslo patnáct jsem zjišťoval, zda jsou dnes záchranáři lépe profesionálně připraveni na podobné situace, jako byla záchranářská akce v Nažidlech. Svoji tehdejší i dnešní profesionální přípravu považují za dostačující a jsou přesvědčeni, že by si počínali podobně jako tenkrát. Nejsou si sebemeně vědomi, že by tehdy někomu v rámci možností pomohli méně či se zpožděním. Rozdíl je snad pouze v tom, že

tehdejší záchranné práce vedli mírně emotivněji, více je pouštěli do svého nitra, pochopitelně s dlouhodobými následky. Pět let přípravy hasičů nejen odborné, ale i psychologické vytvořilo ve vědomí hasičů obranné mechanismy, přirovnal bych k jakýmsi ventilům, membránám, které chrání psychiku záchranníků. Z uvedeného je zřejmé, že psychologická služba má v přípravě záchranníků své místo a je zcela jistě důležitým článkem v jejich výcviku.

V poslední otázce týkající se neštěstí u Nažidel jsem zjišťoval, zdali je možno jednoznačně prohlásit, že se každý ze záchranníků s touto situací beze zbytku vyrovnal. Z odpovědí vyplývá, že s havárií tak otřesnou, s tak velikými lidskými ztrátami na životech, zejména dětí, se nelze úplně vyrovnat nikdy. Přestože někteří hasiči tvrdí, že vyrovnání jsou, zůstávají stopy v jejich mysli i nadále. Spíše můžeme mluvit o postupném vyhasínání. To je ale velmi zrádné, protože stačí mnohdy malý podnět, když třeba zvoní telefon v kapse mrtvého v autě, a havárie v Nažidlech se znovu objeví. Je tedy zcela jednoznačné, že zkušený psycholog má velký vliv na psychickou pohodu a rovnováhu každého záchranníka a je jen na zvážení každého, zda tuto pomoc bude využívat.

V závěrečné otázce rozhovoru jsem se dotazoval na nejdrastičtější zážitek v dosavadní profesní činnosti záchranníka mimo Nažidel. Každý ze záchranníků si mimo Nažidel zažil i svá „malá Nažidla“, ne takového rozsahu, ale přesto se hluboce otiskují do jejich vědomí i podvědomí. Každý den musí dávat do souladu otřesné zážitky, které prožívají se svým vědomím. Je to profese psychicky mimořádně náročná a vyžaduje mimo tvrdé profesionální přípravy fyzické a odborné také přípravu psychologickou což je v současné době ze strany GŘ HZS vnímáno jako velice důležitá oblast přípravy a pracuje se na jejím dalším rozvíjení a rozšiřování.

Od neštěstí v Nažidlech uplynulo již pět let a řada věcí se u HZS, ale i v celém IZS vyvíjí a mění. Otřesné zážitky u Nažidel urychlily a zintenzivnily nutnost rychlého budování a stálého rozvoje psychologické služby hasičů. Z původních dvou

psycholožek na GŘ HZS je dnes vybudována funkční psychologická síť na úrovni všech krajských ředitelství HZS. Zde je stále k dispozici, v zaměstnaneckém poměru, kvalifikovaný psycholog důvěrně znalý hasičské problematiky i stresových událostí, do kterých se hasiči zákonitě dostávají, v poslední době bohužel stále častěji. Je třeba znovu upozornit, že hlavním těžištěm HZS není už likvidace požárů, ale i jiné havárie, zejména ty, které souvisejí s dopravou. Psychologická služba se jednak podílí na stálém hasičském výcviku, ale současně působí i individuálně dle potřeb jednotlivých hasičů. Hasiči se buď sami o tuto pomoc hlásí, nebo zkušený psycholog sám pozná, že dotyčný hasič pomoc potřebuje. Stresující vlivy se dotýkají nejen pracovní činnosti hasiče, ale zákonitě se přenášejí i do soukromí hasičů. Psychologická služba dnes běžně vstupuje i do mezilidských vztahů v rodinách hasičů a pomáhá je velmi účinně řešit. Je to možná právě psycholog, který umožní členům rodiny v plném rozsahu pochopit práci a poslání hasiče.

8. Závěr

Bakalářská práce postihuje základní informace o integrovaném záchranném systému, psychologické službě Hasičského záchranného sboru České republiky a především o osobnosti hasiče a jeho determinantách, které ovlivňují spolehlivost výkonu jeho záchranné práce. Dále zdůrazňuje faktory, které ve svých důsledcích snižují pracovní a odborný potenciál hasiče. Práce rovněž řeší vliv dalších stresujících zážitků hasičů na jejich psychiku.

Stěžejní část popisuje a rozebírá zásah a likvidaci dopravní nehody patrového autobusu u Nažidel, která se stala v roce 2003. Metodou polořízeného rozhovoru jsem ověřil předem stanovené tři hypotézy a z nich vyplývající následující závěry:

Obrovská tragédie zanechala velké stopy ve vědomí zúčastněných osob bezprostředně i dlouhodobě po nešťastné události.

Následná nesystematická psychologická péče, která byla účastníkům záchranné akce poskytnuta, se s odstupem několika let projevuje jako málo účinná.

Neštěstí u Nažidel se všemi souvisejícími událostmi umožnilo zformulovat závěr o nezbytnosti psychologické přípravy hasičů jako organické součásti jejich pravidelného výcviku.

Za uplynulá léta si praktická činnost HZS ČR vynutila neustálé zkvalitňování psychologické služby chápané jako nikdy nekončící proces. Situace na silnicích v důsledku jejich horší technické kvality, nedostatečné kapacity a průchodnosti a zejména pak naprostou neschopností českých řidičů dodržovat dopravní předpisy, se mění stále k horšímu. Měsíc od měsíce přibývá stále závažnějších dopravních nehod s důsledky na majetku i životech. Naznačený negativní trend na českých silnicích klade stále se zvyšující nároky na výcvik členů celého IZS, včetně účinné psychologické přípravy, i na jejich technické vybavení, popřípadě kumulace služeb IZS v místech, kde k haváriím dochází nejčastěji.

9. Klíčová slova

Integrovaný záchranný systém

Hasičský záchranný sbor České republiky

Hasič

Nažidla

Psychologická služba HZS

11. Základní odborná literatura

1. BAŠTECKÁ, B. *Terénní krizová práce: psychosociální intervenční týmy*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2005. 299 s. ISBN 80-247-0708-X
2. ČÍRTKOVÁ L. *Policejní psychologie*. 1. vyd. Praha: Aleš Čeněk, 2006. 310 s. ISBN 80-86898-73-3
3. GALLOVÁ, J. Pomoc obětem mimořádných událostí z pohledu města/obce na základě zkušenosti autobusové havárie u Tažidel. In: *Víme o sobě?: sborník příspěvků z konference Psychosociální pomoc v situacích mimořádných událostí, konané dne 23. - 24. 9. 2004*. Praha: Magistrát hlavního města Prahy, 2004. 57 s.
4. HOMOLA, M., ŽÁKOVÁ, H. *Základy psychologie*. Naše vojsko, Praha 1970.
5. KLIMEŠ, J. *Demonstrace ekoaktivistů 16. 5. a 29. 8. 1998 z pohledu policejní psychologie* [online]. 1998, [cit.2008-02-10]. Dostupnéz: <http://jeronymklimes.webpark.cz/mojeprace/demostrace.pdf>
6. LENC, V. *140 let profesionálních hasičů v Českých Budějovicích*. České Budějovice: HZS JčK, 2006. 117 s.
7. LE BON, G. *Psychologie davu*. Praha: KRA, 1997. 102 s.
8. MARTÍNEK, B., ADAMEC, V. *Řešení mimořádných událostí a krizových situací*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo vnitra – GŘ HZS ČR, 2006. 28 s. ISBN 80-86640-64-7
9. MATOUŠEK, O., RŮŽIČKA, J., HLADKÝ, A. *Člověk a práce*. Praha 1972.
10. MEZNÍKOVÁ, M. *Psychologie chování člověka za mimořádných situací*. Referát na 8. ročníku konference PO „Červený kohout“. České Budějovice. 2005.
11. MIKŠÍK, O. *Psychologie hromadného chování*. Praha: Universita Karlova, 1980. 224 s.
12. NAKONEČNÝ, M. *Sociální psychologie*. 1. vyd. Praha: Academia, 1999. 287 s. ISBN 80-200-0690-7
13. Nařízení Jihočeského kraje č. 3/2003. *Požární poplachový plán*.

14. Sbírka interních aktů řízení generálního ředitele Hasičského záchranného sboru České republiky. *Etický kodex psychologa Hasičského záchranného sboru ČR*. Praha: GŘ HZS ČR, 2003. Částka 29.
15. Sbírka interních aktů řízení generálního ředitele Hasičského záchranného sboru České republiky. Praha: GŘ HZS ČR, 2006. Částka 14.
16. Stanovy Sdružení hasičů Čech, Moravy a Slezska (znění přijaté III.řádným sjezdem 2. a 3. července 2005).
17. ŠIMEČEK, P. *Rozbor požárovosti a přehled o událostech*. Jihočeský kraj 2006.
18. ŠVÁB S. *Psychologie pro nováčky, hasiče – záchranáře, ale nejen pro ně*. Ostrava : Sdružení požárního a bezpečnostního inženýrství, 2006. ISBN: 80-86634-7-4
19. VONÁSEK, V., LUKEŠ, P. *Statistická ročenka 2006 Česká republika*. 112. 2007, č. 3/2007
20. Zákon č. 238/2000 Sb., o Hasičském záchranném sboru České republiky a o změně některých zákonů.
21. Zákon č. 239/2000 Sb., o integrovaném záchranném systému a o změně některých zákonů.
22. Zákon č. 240/2000 Sb., o krizovém řízení a o změně některých souvisejících zákonů (krizový zákon).

